

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Natura 2000 basisanalyse 2016-2021

Revideret udgave

Klinteskoven og Klinteskov Kalkgrund
Natura 2000-område nr. 171
Habitatområde H150 og H207
Fuglebeskyttelsesområde F90

Kolofon

Titel:

Natura 2000-basisanalyse 2016-2021
Revideret udgave
Klinteskov og Klinteskov Kalkgrund
Natura 2000-område nr. 171
Habitatområde H150 og H207
Fuglebeskyttelsesområde F90

Emneord:

Habitatdirektivet, fuglebeskyttelsesdirektivet,
Miljømålsloven, basisanalyse.

Udgiver:

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Ansvarlig institution:

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.naturstyrelsen.dk

Copyright:

Naturstyrelsen, Miljøministeriet

Sprog:

Dansk

År:

2014

ISBN nr.

978-87-7091-311-9

Dato:

18. december 2014

Forsidefoto

Skovgøgeurt
Foto: Naturstyrelsen

Resume:

Basisanalyse for Klinteskov og Kliteskov Kalkgrund (nr. 171). Basisanalysen sammenfatter landsdækkende, kvalitetssikrede data for de arter og naturtyper, som Natura 2000-området er udpeget af hensyn til. Basisanalysen indeholder en kortlægning af naturtyper og levesteder, en vurdering af naturtilstanden og en foreløbig vurdering af negative påvirkninger (trusler) mod en god naturtilstand.

Må citeres med kildeangivelse

Indhold

1. Natura 2000-basisanalyse (planperiode 2016-2021)	4
1.1 Basisanalysens indhold.....	5
1.2 Natura 2000-planprocessen	5
1.3 Udpegningsgrundlag	6
1.4 Datagrundlaget	6
1.4.1 Datagrundlag arter	7
1.4.2 Datagrundlag naturtyper på land.....	8
1.4.3 Datagrundlag marine naturtyper	8
2. Klinteskov og Klinteskov kalkgrund	9
2.1 Områdebeskrivelse	9
2.2 Udpegningsgrundlag	11
2.3 Områdets naturtyper	13
2.3.1 Områdets terrestriske naturtyper	13
2.3.2 Områdets sø-natur	14
2.3.3 Områdets hav-natur.....	16
2.4 Områdets arter	17
2.4.1 Habitatområdets udpegede arter	17
2.4.2 Fuglearter	22
2.5 Naturtilstand og tilstand af arters levesteder	24
2.5.1 Udvikling i naturtypernes areal.....	26
2.5.2 Naturtypernes tilstand og udvikling.....	28
2.5.3 Sø-natur.....	29
2.5.4 Levestedskortlægning og tilstandsvurdering.....	30
2.6 Foreløbig vurdering af negative påvirkninger (trusler mod naturtilstanden)	32
2.6.1 Trusler, der vurderes konkret i denne basisanalyse	32
2.6.2 Trusler, der ikke er omfattet af denne basisanalyse	42
2.7 Igangværende indsats	44
3. Litteratur	47

1. Natura 2000-basisanalyse (planperiode 2016-2021)

EU's Natura 2000-direktiver ([fuglebeskyttelsesdirektivet](#) og [habitatdirektivet](#)) forpligter Danmark til at gøre den nødvendige indsats for at sikre eller genoprette en række sjældne, truede eller karakteristiske naturtyper og arter af europæisk betydning.

Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter (habitatdirektivet) med senere ændringer og Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/147/EF af 30. november 2009 om beskyttelse af vilde fugle (fuglebeskyttelsesdirektivet)

Danmark har valgt at gøre dette ved en systematisk og tilbagevendende Natura 2000-planlægning, der på grundlag af direktivforpligtelsen og den nationale naturovervågning for 6-årige planperioder (dog 12-årige for skovbevoksede fredsskovpligtige arealer) prioriterer den krævede indsats. Planperioden 2016-21 dækker derfor som udgangspunkt ikke de fredsskovpligtige arealer.

Natura 2000-planlægningen sker efter reglerne i miljømålsloven og bekendtgørelse om Natura 2000-skovplanlægning, der fastsætter, at en Natura 2000-plan består af:

- Mål for naturtilstanden i Natura 2000-området.
- Indsatsprogram.

Indsatsprogrammet for det enkelte Natura 2000-område udarbejdes på baggrund af en basisanalyse og foreliggende overvågningsdata.

Basisanalysen skal indeholde følgende elementer:

- Kortlægning af habitatnaturtyper og levesteder for arter, som områderne er udpeget for.
- Vurdering af tilstand og foreløbig vurdering af trusler.
- Et resumé, som på kortbilag angiver beliggenheden af de kortlagte arealer og tilstanden.

Basisanalysen indgår efter seneste ændring af miljømålsloven ikke som en del af Natura 2000-planen, men præsenterer datagrundlaget for denne plan.

Basisanalysen for planperiode 2016 -2021 blev offentliggjort 20. december 2013. Basisanalysen er siden blevet revideret og suppleret med tilstandsvurdering af en række kystnaturtyper samt med nye data om levesteder for ynglefugle. Enkelte steder er der foretaget supplerende kortlægning og tilstandsvurdering af mindre naturarealer. Endvidere har bemærkninger fra kommuner og andre interessenter indgået i revisionen af basisanalysen. Oplysninger om igangværende indsats er endvidere blevet opdateret med seneste opgørelser fra NaturErhvervstyrelsen.

1.1 Basisanalysens indhold

Basisanalysen er grundlaget for målfastsættelse og indsatsprogram i Natura 2000-planen for de enkelte, udpegede Natura 2000-områder. Basisanalysen fokuserer på Natura 2000-forpligtelser og dermed på de arter og naturtyper, som området er udpeget for at beskytte.

Basisanalysen er udarbejdet på grundlag af de nationalt indsamlede og/eller kvalitetssikrede data, der indhentes gennem det nationale overvågningsprogram for vand og natur - NOVANA. Data er offentligt tilgængelige på Danmarks Miljøportal. Naturstyrelsen har i årene 2010-12 gennemført en fornyet og udvidet kortlægning af de enkelte habitatnaturtyper og visse arters levesteder, og data herfra udgør sammen med tilstandssystemerne for de enkelte naturtyper og visse arters levesteder omdrejningspunktet for basisanalysen.

Vurderinger af de enkelte naturtypers og arters bevaringsstatus og de negative påvirkninger, som de er udsat for, bygger på NOVANA-rapporter over samme data udarbejdet af Nationalt Center for Miljø og Energi (DCE) ved Århus Universitet. Rapporterne er udarbejdet som led i DCE's funktion som fagdatacenter for det nationale overvågningsprogram. Vurdering af forstyrrelser af fugle og pattedyr bygger på DCE-rapporten - "Vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne", der er udarbejdet for Naturstyrelsen i forbindelse med opfølgningen på den 1. Natura 2000-plan.

Der findes andre data om naturen i Natura 2000-områderne. Disse er dog ikke tilstrækkeligt ensartede og landsdækkende til, at Naturstyrelsen har inddraget dem i de statslige basisanalyser, som blandt andet skal danne grundlag for en national prioritering af indsatsen i 2. planperiode. Mange af disse data vil med fordel kunne indgå i senere faser af planlægningen, ikke mindst i forbindelse med fastsættelse af konkrete forvaltningstiltag.

Natura 2000-planlægningen 2016-21 vedrører som udgangspunkt kun de arealer, der er omfattet af miljømålsloven, da planperioden for arealer omfattet af skovloven er 12 år (2010-21). Naturstyrelsen har alligevel for fuldstændighedens skyld valgt i basisanalysen at medtage alle indsamlede artsdata – uanset visse datasæt vedrører arealer omfattet af skovloven.

Selvom basisanalysen er udarbejdet midt i gennemførelsen af den 1. Natura 2000-plan, vil der for hvert enkelt område indgå en foreløbig status for gennemførelsen af den 1. plan byggende på tilgængelig viden om tilsagn om tilskud efter landdistriktsstøtteordningerne og godkendte EU-projekter (Life+).

1.2 Natura 2000-planprocessen

Planprocessen for de statslige Natura 2000-planer er fastsat i miljømålsloven. Med ændringen af miljømålsloven med virkning fra 1. juni 2013 er processen:

Natura 2000-planen udarbejdes efter forudgående drøftelse med de berørte statslige, kommunale og regionale myndigheder og med inddragelse af nationalparkbestyrelser, foreninger, organisationer og lodsejere, som har en væsentlig interesse i planen.

De tværgående, overordnede drøftelser foregår på nationalt niveau. På regionalt niveau præsenterer Naturstyrelsen basisanalyser, og et muligt planindhold drøftes. Basisanalyserne offentliggøres senest samtidig med, at drøftelser med de berørte interessenter indledes.

Forslag til Natura 2000-planer for 2016-21 offentliggøres senest 1 år efter offentliggørelsen af basisanalyserne. Miljøministeren (Naturstyrelsen) fastsætter en frist på mindst 12 uger for

indgivelse af høringsvar vedr. planforslagene. Miljøministeren vedtager efterfølgende planen. Der gælder dog særlige høringsregler, hvis det offentliggjorte planforslag ændres væsentligt.

1.3 Udpegningsgrundlag

For hvert Natura 2000-område findes et udpegningsgrundlag, der ud fra de af EU fastsatte regler rummer de internationalt væsentlige arter og naturtyper for det pågældende område. For disse dyr, fugle, planter og naturtyper er der inden for de udpegede Natura 2000-områder en særlig forpligtelse. Det er alene de arter og naturtyper, der er på områdernes udpegningsgrundlag som behandles i denne basisanalyse.

De danske fuglebeskyttelsesområder blev udpeget i 1983 med en lille justering i 2000, og der er nu udpeget 113 fuglebeskyttelsesområder i Danmark. I 1998 blev habitatområderne tilsvarende udpeget. Disse blev justeret og udvidet, senest i 2011, og der er nu 261 habitatområder i Danmark. Fuglebeskyttelsesområderne og habitatområderne udgør det samlede Natura 2000-netværk. Fuglebeskyttelses- og habitatområder kan være sammenfaldende eller ligge i umiddelbar tilknytning til hinanden, hvorfor der i alt er 252 Natura 2000-områder i Danmark. I Natura 2000-områder, hvor der indgår habitatområder og fuglebeskyttelsesområder med forskellig afgrænsning, er forpligtelsen i forhold til udpegningsgrundlaget udelukkende knyttet til det enkelte delområdes geografiske afgrænsning.

Naturen er dynamisk, og nogle arter og naturtyper indvandrer til nye områder, mens andre af naturlige grunde forsvinder fra områder, hvor de tidligere var kendt. Endvidere forbedres vidensgrundlaget om arternes og naturtypernes forekomst inden for områderne yderligere i forbindelse med systematisk kortlægning, overvågning og andre undersøgelser. Derfor opdateres udpegningsgrundlaget for de enkelte Natura 2000-områder med mellemrum. Dette vil typisk ske hvert 6. år forud for rapportering til EU og udarbejdelse af nye statslige Natura 2000-basisanalyser med efterfølgende Natura 2000-planer. Naturstyrelsen har i 2012 opdateret udpegningsgrundlag for såvel fuglebeskyttelsesområderne som habitatområderne efter offentlig høring. Kriterier for opdateringen og de udpegningsgrundlag, der gælder fra den 1. januar 2013, kan ses på [Naturstyrelsens hjemmeside](#).

Natura 2000-indsatsen for områdets udpegede naturtyper og arter vil dog i mange tilfælde betyde, at forholdene også forbedres for en lang række både almindelige, sjældne og rødlistede arter, der findes inden for området, men som ikke er grundlag for områdets udpegningsgrundlag som Natura 2000-område.

1.4 Datagrundlaget

Ved udarbejdelse af den enkelte basisanalyse præsenteres kun aktuelle overvågningsdata for naturtyper og arter, der er medtaget på det pågældende Natura 2000-områdes udpegningsgrundlag. Dette afsnit om datagrundlaget er en generel beskrivelse, der er dækkende for alle Natura 2000-basisanalyser.

Data, der anvendes og præsenteres i denne basisanalyse, er kvalitetssikrede og landsdækkende data, der er offentligt tilgængelige. Det vil i helt overvejende grad dreje sig om data indsamlet og kvalitetssikret i forbindelse med gennemførelse af det statslige overvågningsprogram - NOVANA. Den konkrete, praktiske gennemførelse af overvågningen og efterfølgende databehandling for de enkelte arter og naturtyper kan ses i de udarbejdede tekniske anvisninger på [DCE's hjemmeside](#) og de årlige NOVANA-rapporter.

De fleste data stammer fra den terrestriske del af overvågningsprogrammet, men derudover inddrages data indsamlet i de øvrige NOVANA delprogrammer, fx tilstandsvurderinger og levestedskortlægning i søer, kortlægning af marine naturtyper samt artsdata fra de akvatiske overvågningsprogrammer i NOVANA fx data til belysning af forekomst af lampretter andre fisk, insekter og havpattedyr.

Naturtype- og artsdata, der anvendes i basisanalyserne, kan findes på Miljøministeriets [MiljøGis](#) og i [Danmarks Naturdata](#).

1.4.1 Datagrundlag arter

Arternes udbredelse, forekomst og antal gennemgås og beskrives på baggrund af de kvalitetssikrede data, der er indsamlet i NOVANA-programmerne.

I basisanalysen præsenteres udelukkende data om arter, der indgår i udpegningsgrundlaget for området, og som dermed er en del af Natura 2000-forpligtelsen.

Der er ikke med denne basisanalyse forsøgt analyseret og præsenteret viden om forekomst af områdets øvrige, sjældne, rød- eller gullistede arter eller arter optaget på habitatdirektivets bilag IV. Varetagelsen af hensynet til disse arter indgår ikke specifikt i Natura 2000-planlægningen.

For vindelsnegle, mosskorpion, insekter, padder, odder, flagermus, karplanterne: gul stenbræk, mygblomst, fruesko, enkelt månerude og mosarterne grøn buxbaumia og blank seglmos er der i de terrestriske overvågningsprogrammer i perioden 2004-2012 indsamlet data til belysning af de pågældende arters forekomst og udbredelse i og udenfor Natura 2000-områderne.

For andre artsgrupperes vedkommende inddrages der data fra de akvatiske overvågningsprogrammer. Fra vandløbs- og søovervågningen inddrages bl.a. data til vurdering af forekomsten af de udpegede fiske- og lampretarter, grøn kølleguldsmed, to muslinge-arter samt liden najade og vandranke.

For den overvejende del af arterne på Natura 2000-områdernes udpegningsgrundlag er resultaterne fra NOVANA-programmet beskrevet i den videnskabelige rapport fra DCE- Nationalt Center for Miljø og Energi - [Overvågning af arter 2004-2011](#).

I rapporten gives der et overblik over de enkelte arters forekomst og udbredelse samt en præsentation af de pågældende arters status i Danmark på baggrund af de indsamlede overvågningsdata. Metode til overvågning af arter i NOVANA-programmet er grundigt beskrevet i de tekniske anvisninger, der kan ses via [DCE's hjemmeside](#).

Fuglenes udbredelse, antal og bestandsudvikling beskrives ligeledes på baggrund af data indsamlet og kvalitetssikret i forbindelse med gennemførelse af NOVANA-programmerne i perioden 2004-2012. Princippet for overvågning af både ynglefugle og trækfugle er, at alle arter, som indgår i et eller flere Natura 2000-områdernes udpegningsgrundlag overvåges med varierende frekvens afhængig af artens bevaringsstatus. Arter med ugunstig bevaringsstatus overvåges oftere og mere grundigt end arter med gunstig bevaringsstatus. Data til vurdering af fuglenes forekomst er for de fleste arters vedkommende indsamlet af Naturstyrelsen og DCE. Disse data bliver for flere arters vedkommende desuden suppleret med data indsamlet af Dansk Ornitologisk Forenings medlemmer via DOF-basen. De anvendte data kvalitetssikres af DCE og/eller af Naturstyrelsen og anvendes efterfølgende i Naturstyrelsens overvågning af de pågældende fuglearter.

For en række ynglefugle, der ikke er specifikt tilknyttet Natura 2000-områderne, foretages der i NOVANA overvågningen en ekstensiv overvågning, hvilket betyder, at DCE Aarhus Universitet ved

udgangen af overvågningsperioden i 2015 udarbejder landsdækkende udbredelseskort for disse arter. Der findes ikke et ensartet, landsdækkende billede af deres forekomst i de Natura 2000 områder, hvor de indgår i de pågældende områders udpegningsgrundlag. Der er derfor ingen antalsangivelser i de basisanalyser, hvor disse ynglefugle indgår i de pågældende områders udpegningsgrundlag.

For den overvejende del af fuglearterne på Natura 2000-områdernes udpegningsgrundlag er resultaterne fra NOVANA-programmet beskrevet i den videnskabelige rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi – Fugle 2004-2011.

For stor vandsalamander, klokkefrø, eremit og 16 ynglefuglearter er der i NOVANA-programmet gennemført en levestedskortlægning til beskrivelse af kvaliteten af de pågældende arters levesteder. Disse data vil også blive præsenteret i basisanalyserne for de områder, hvor en eller flere af disse arter er medtaget på områders udpegningsgrundlag.

Overvågningsmetoderne for de enkelte fuglearter er beskrevet i de tekniske anvisninger.

1.4.2 Datagrundlag naturtyper på land

Grundlaget for den første generation af Natura 2000-planer var kortlægning af 23 lysåbne naturtyper og 10 skovnaturtyper. Kortlægningen af de lysåbne naturtyper blev gennemført i 2004-2005 af de daværende amter og suppleret i 2007-2008, mens kortlægningen af skovnaturtyperne blev gennemført i 2005-06 (skovbevoksede, fredskovpligtige arealer). Kortlægningen af skovnatur på ikke-fredskovpligtige arealer er gennemført i perioden 2009 – 2012.

Som grundlag for udarbejdelse af denne generation af basisanalyser er der i 2010-2012 foretaget en ny- eller genkortlægning af 33 lysåbne naturtyper og nykortlægning af fem ferske sønaturtyper i mindre søer. Kortlægningen af skovnaturtyperne er derimod ikke blevet gentaget, da planlægningen for de skovbevoksede fredskovpligtige arealer kun revideres hvert 12. år. Denne basisanalyse viser alene resultaterne for kortlægning af skovnaturtyper på de ikke fredskovpligtige arealer.

1.4.3 Datagrundlag marine naturtyper

Gennem NOVANA overvåger Naturstyrelsen en række af de marine naturtyper. Data anvendes, hvor det er muligt, til en beskrivelse af naturtyperne.

Naturstyrelsen har i 2010-2012 kortlagt 56 af de 97 marine Natura 2000-områder for naturtyperne rev, boblerev og sandbanker. Den marine kortlægning præciserer udelukkende naturtypernes udbredelse og omfang i hvert område, og er baseret på "Habitatbeskrivelser 2010-2012". For rev medtages i kortlægningen arealer med en stentæthed over 25 % samt arealer i forbindelse hermed med en stentæthed over 10 %. Disse områder med en lavere stentæthed bidrager til det samlede stenrevs økologi. Denne mindre afvigelse fra habitatbeskrivelsen begrundes med, at kortlægningen er underlagt tekniske begrænsninger som man her igennem søger at opveje. De øvrige naturtyper er kortlagt i 2004 og tilpasset med ny viden siden hen.

2. Klinteskoven og Klinteskov kalkgrund

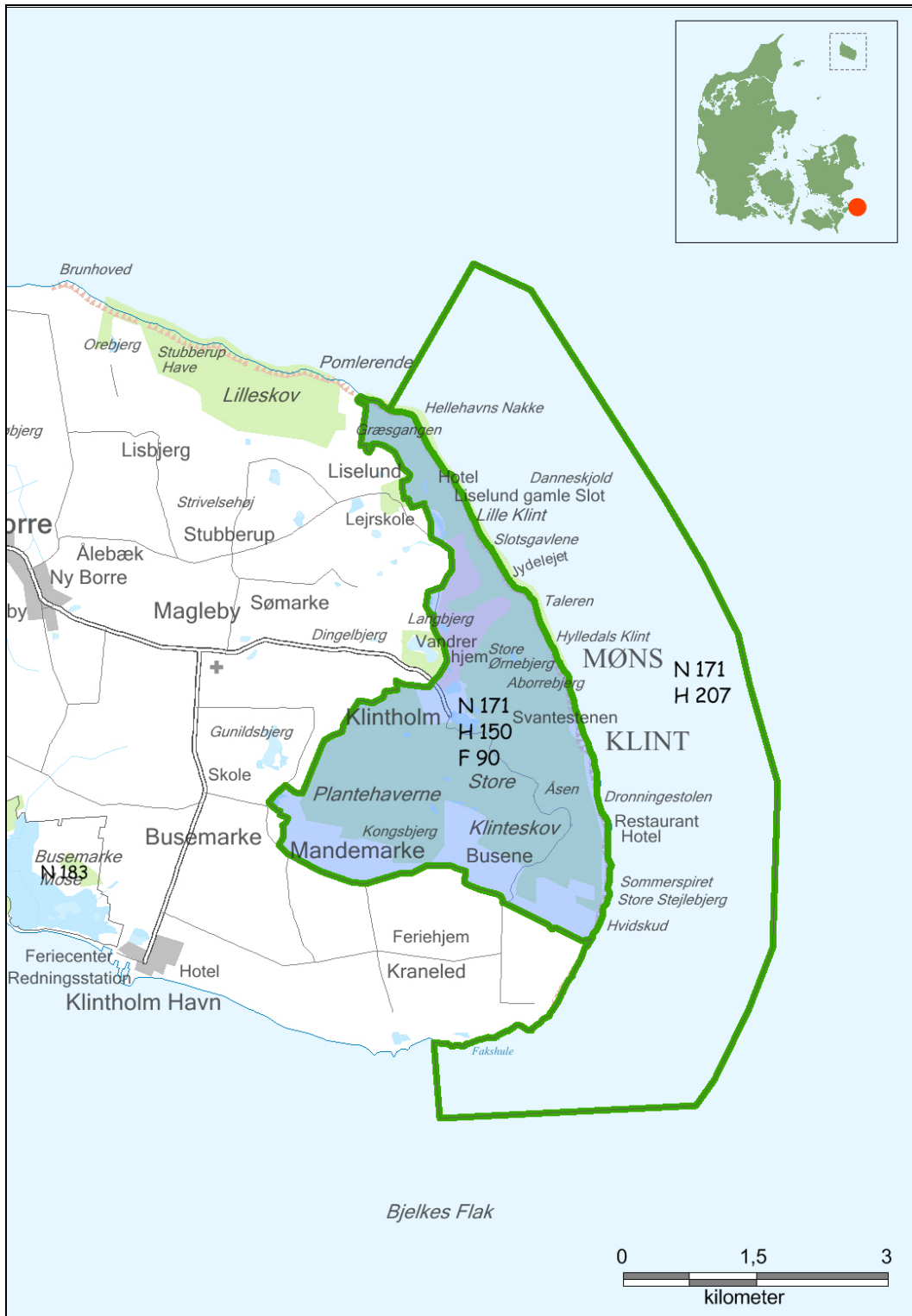
Kridtklinten er et karakteristisk for Natura 2000-område 171. Den tilhører overvejende naturtypen "kystklint/klippe", men her findes også "bøgeskov på kalk" og "kildevæld". Endvidere er den hjemsted for ynglende vandrefalk. Fotograf: Jan Kofod Winther.

2.1 Områdebeskrivelse

Natura 2000-område N171 har et areal på 3.009 ha, hvoraf 1.000 ha er landareal. Det skovbevoksede areal er på 700 ha, hvoraf 674 ha er fredskov. 467 ha ejes af Naturstyrelsen. Området afgrænses som vist på kortet nedenfor. Det består af habitatområderne H150 og H207 samt fuglebeskyttelsesområde F90.

Natura 2000-området er på land karakteriseret ved den stejle kridtklint, men også ved skov og lysåbne områder, der er etableret på skrivekridt. De kridtformationer, der danner Møns Klint og landskabet bagved, er opstået ved, at kalkskaller fra mikroskopiske dyr er aflejret på bunden af det tropiske hav, der dækkede Danmark i Kridttiden for 75 mio. år siden. I istiden er undergrundens kridt foldet op i en serie af kridttrygge og bakketoppe. Imellem disse findes aflejringer af moræneler, smeltevandssand og -grus.

Det marine habitatområde er præget af den fremtrædende kalkgrund, der kan henføres til naturtypen rev, hvorpå der findes en rig rødalgevegetation.

Natura 2000-områdets afgrænsning. Natura 2000-området består af habitatområde H150 Kliteskoven og habitatområde H207 Kliteskov Kalkgrund (grøn afgrænsning) samt fuglebeskyttelsesområde 90 (blå flade)

To tredjedele af landarealet er skov, hvoraf Kliteskoven er den vigtigste lokalitet i Danmark for skovnaturtypen bøg på kalk. Skovbunden er her præget af den særlige kalkflora bl.a. med forskellige orkidéarter. Jordbunden veksler meget i skoven, hvor også bøg på muld udgør en stor del.

Elle- og askesumpe findes spredt i lavninger i det bakkede terræn. På den kystvendte klint er skoven ikke tilgængelig for almindelig forstlig drift. Her træder en serie af større og mindre kilder frem, der er kendetegnet ved kalkrigt vand og en tilknyttet vegetation, der flere steder domineres af mosser.

De vigtigste lysåbne habitatnaturtyper udenfor skovområderne er overdrevene, der er koncentreret på selve klinten, Jydelejet, Høvblege og områder syd for Klinteskoven. Overdrevene kan henføres til fire forskellige overdrevstyper, med kalkoverdrev som den dominerende. Klinteskovsområdet rummer nogle af Danmarks vigtigste lokaliteter for denne naturtype i den prioriterede udgave med vigtige forekomster af orkidéer. Den sjældne naturtype, tørt kalksandsoverdrev, findes ligeledes i området. Den findes på partier, hvor kalk og smeltevands- eller morænesand eksponeres på grund af skrånende terræn, kreaturslitage eller andet. Her opnås de rette spirebetingelser for især de mange enårige urter, der karakteriserer naturtypen.

Tre større søer i området hører til typerne kransnålagesø og næringsrig sø. Af disse er Aborre Sø næsten uden menneskelig påvirkning, og den opfylder sin kvalitetsmålsætning.

Klinteskovsområdet er levested for mange sjældne insekt- og fuglearter. En af disse, den rødlistede dagsommerfugl, sortpletet blåfugl, hvis livscyklus er tilpasset overdrevsnaturen, har sin eneste tilbageværende danske ynglebestand på Høvblege. Vandrefalken har med succes ynglet på klinten siden 2001. Området er Danmarks vigtigste orkidelokalitet med 18 registrerede arter, en enkelt af disse forekommer kun her i Danmark. Hele Klinteskovsområdet, bortset fra den nordligste del, er omfattet af en landskabsfredning fra 1983. Liselund med omgivende skov er fra 2000 omfattet af en bygningsfredning. Store dele af de statsejede områder af Klinteskoven er udlagt som urørt skov.

Natura 2000-området ligger i Vordingborg Kommune og inden for vandplanområdet hovedvandopland 2.6 Østersøen.

2.2 Udpegningsgrundlag

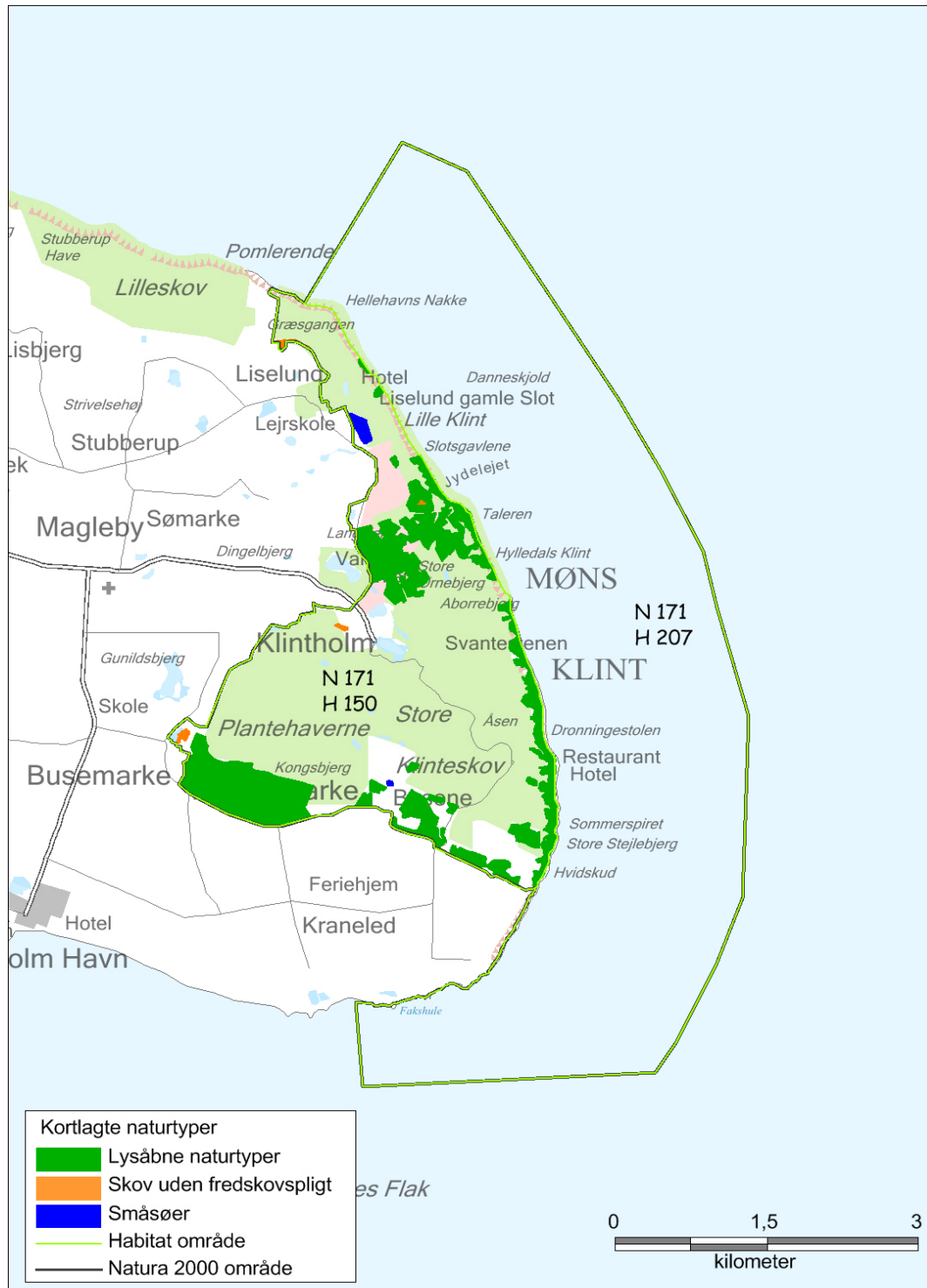
Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 150		
Naturtyper:	Kystklint/klippe (1230)	Kransnålalge-sø (3140)
	Næringsrig sø (3150)	Enekrat (5130)
	Tørt kalksandsoverdrev* (6120)	Kalkoverdrev* (6210)
	Surt overdrev* (6230)	Hængesæk (7140)
	Kildevæld* (7220)	Rigkær (7230)
	Bøg på mor (9110)	Bøg på muld (9130)
	Bøg på kalk (9150)	Ege-blandskov (9160)
	Elle- og askeskov* (91E0)	
Arter:	Sumpvindelsnegl (1016)	Stor vandsalamander (1166)
	Bredøret flagermus (1308)	

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 207		
Naturtyper:	Sandbanke (1110)	Rev (1170)

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 90		
Fugle:	hvepsevåge (Y)	vandrefalk (TY)
	høgesanger (Y)	rødrygget tornskade (Y)

Naturtyper, fugle og andre arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område 171. Tal i parentes ved naturtyper og arter henviser til talkoder i habitatdirektivets bilag 1 og 2. * angiver at der er tale om en prioriteret naturtype. Ved fuglearter: "T" = trækfugl, "Y" = ynglefugl. Der er ikke foretaget ændringer i udpegningsgrundlaget i forhold til 1. planperiode.

Klinteskov og Klinteskov Kalkgrund er udpeget som internationalt naturbeskyttelsesområde af hensyn til den særlige geologisk betingede natur i området. Kalken præger naturen både i havet og til lands og frembyder helt særlige livsbetingelser. Området rummer nogle af de vigtigste forekomster af naturtyperne kalkoverdrev (6210) og bøg på kalk (9150) i Danmark.

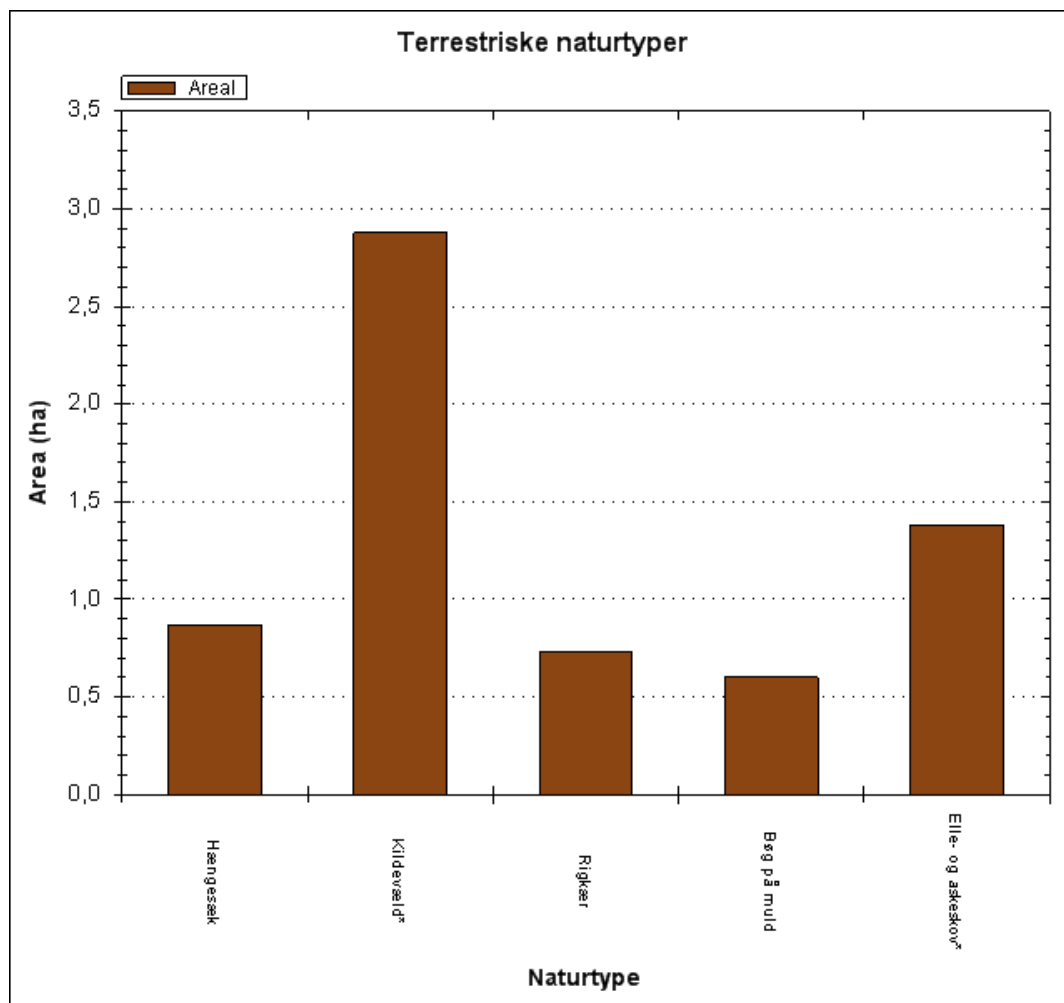
Oversigtskort - arealfordeling af områdets kortlagte naturtyper

2.3 Områdets naturtyper

Natura 2000-områdets indhold af habitat-naturtyper, der er omfattet af planlægningen, fremgår af udpegningsgrundlaget. I Danske Naturtyper i det europæiske Natura 2000 netværk findes en beskrivelse af de enkelte naturtyper og nogle af deres typiske arter.

I figuren ovenfor er oversigtligt vist udstrækningen af de kortlagte naturtyper, der udgør en del af områdets udpegningsgrundlag. Kortet viser den samlede udbredelse af de lysåbne naturtyper, skovnaturtyper på ikke-fredskovspligtige arealer samt sønaturtyperne. For en mere detaljeret visning af naturtypens udbredelse henvises til Naturstyrelsens hjemmeside.

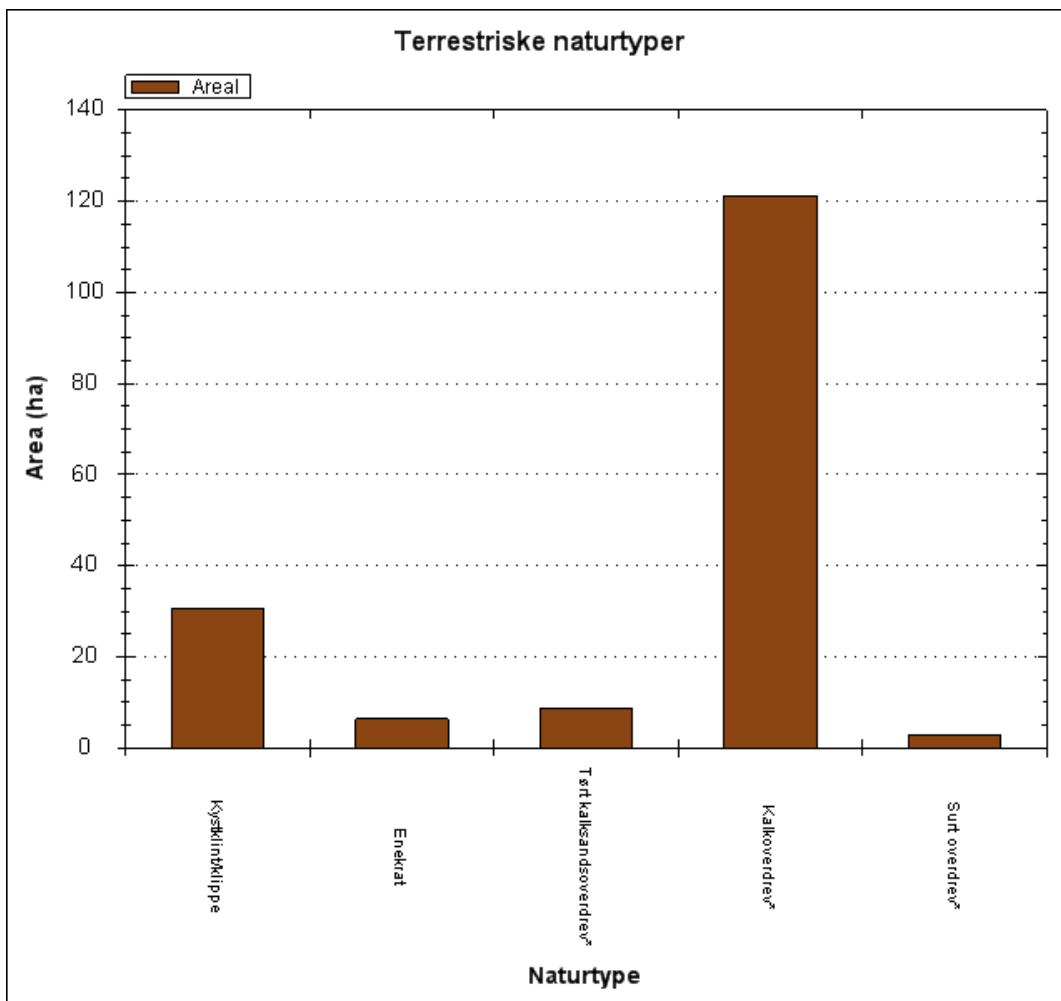
2.3.1 Områdets terrestriske naturtyper

Arealfordelingen af områdets kortlagte terrestriske naturtyper med små arealer

Området er domineret af kalkbetingede naturtyper. Arealmæssigt mest udbredte er skovtyperne bøg på muld og bøg på kalk, men denne basisanalyse medtager kun ikke-fredskovsarealer og skovtyperne fylder derfor kun lidt. På de lysåbne arealer er kalkoverdrev klart dominerende, men også naturtyperne kystklint/klippe, tørt kalksandsoverdrev, enekrat og kildevæld har væsentlige forekomster i området.

Forekomst og udvikling af naturtypernes areal er nærmere beskrevet i afsnittet "Udvikling i naturtypernes areal".

Arealfordelingen af områdets kortlagte terrestriske naturtyper med store arealer

2.3.2 Områdets sø-natur

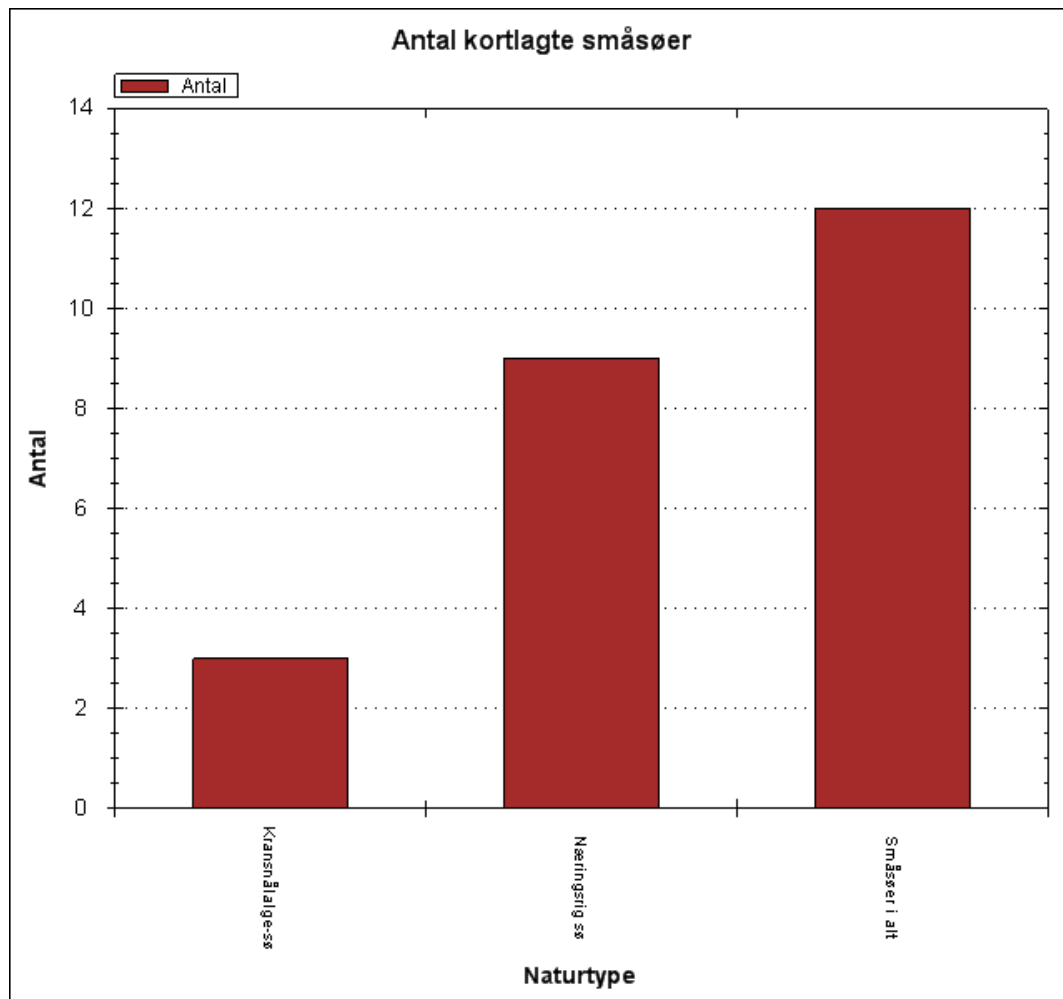
Områdets sønatur er registreret forskelligt, afhængigt af størrelsen. Søer under 5 ha er kortlagt og naturtype-bestemt på baggrund af søernes naturindhold. Disse søer er typisk meget små, og er derfor neden for angivet som antal. For større søer, oftest over 5 ha, er der i vandplanen for området foretaget en registrering af søens naturtype-indhold. Disse søers naturtype-indhold er angivet som areal i ha.

Søer under 5 ha

Søer under 5 ha kortlægges i forbindelse med NOVANA-programmets småsø overvågning samt i forbindelse med kortlægning af levesteder for vandhulsarter. I kortlægningen indgår en naturtype-bestemmelse. Kortlægningen er igangsat, men ikke færdiggjort i alle områder. Antallet af småsøer med indhold af sønaturtyper kan derfor være større end det kortlagte antal.

Søjlediagrammet herunder viser, at der er kortlagt 12 småsøer. De fordeler sig med tre småsøer af naturtypen kransnålalgesø (3140) på til sammen godt 1,2 ha og ni søer og vandhuller af naturtypen næringsrig sø (3150) på til sammen ca. 6 ha.

To af de 12 søer er kortlagt og tilstandsvurderet under småsø overvågningen, jf. afsnittet "Naturtypernes tilstand og udvikling".

Kortlagte søer under 5 ha – fordelt på sø-naturtyper

Større søer

Større søer er ikke kortlagt og natur-tilstandsvurderet i forbindelse med NOVANA-kortlægningen af habitatområdernes naturtyper. I alle større søer er der dog gennem flere overvågningsperioder i forbindelse med det nationale overvågningsprogram systematisk indsamlet data om søernes miljøtilstand og naturindhold. Det drejer sig om udvikling over tid i sigtdybde, indhold af klorofyl a, total-fosfor og total-kvælstof. Disse data er præsenteret i Vandplanen for området. På baggrund af data er der foretaget en vurdering af miljøtilstand og målopfyldelse for søerne. På baggrund af den registrerede plantevækst i søerne er der endvidere foretaget en identifikation af søernes naturtypeindhold.

I dette Natura 2000-område er der indsamlet data om miljøtilstanden af 3 større søer, alle dog ikke større end nogle få hektar. Den mindste af de tre søer, Liselund Skriversø, indgår i småsø-overvågningen som er omtalt oven for.

De tre søer er beskrevet nærmere i "Teknisk baggrundsnotat til vandplan 2010 - 2015, Østersøen" fra maj 2012, se <http://www.naturstyrelsen.dk/Vandet/Vandplaner/> Det drejer sig om Aborresø, Store Geddesø og Liselund Skriversø, der alle tilhører naturtypen *næringsrig sø (3150)*. Tilstanden i

disse søer er ret veldokumenteret, da de har indgået i den regionale overvågning påbegyndt af Storstrøms Amt.

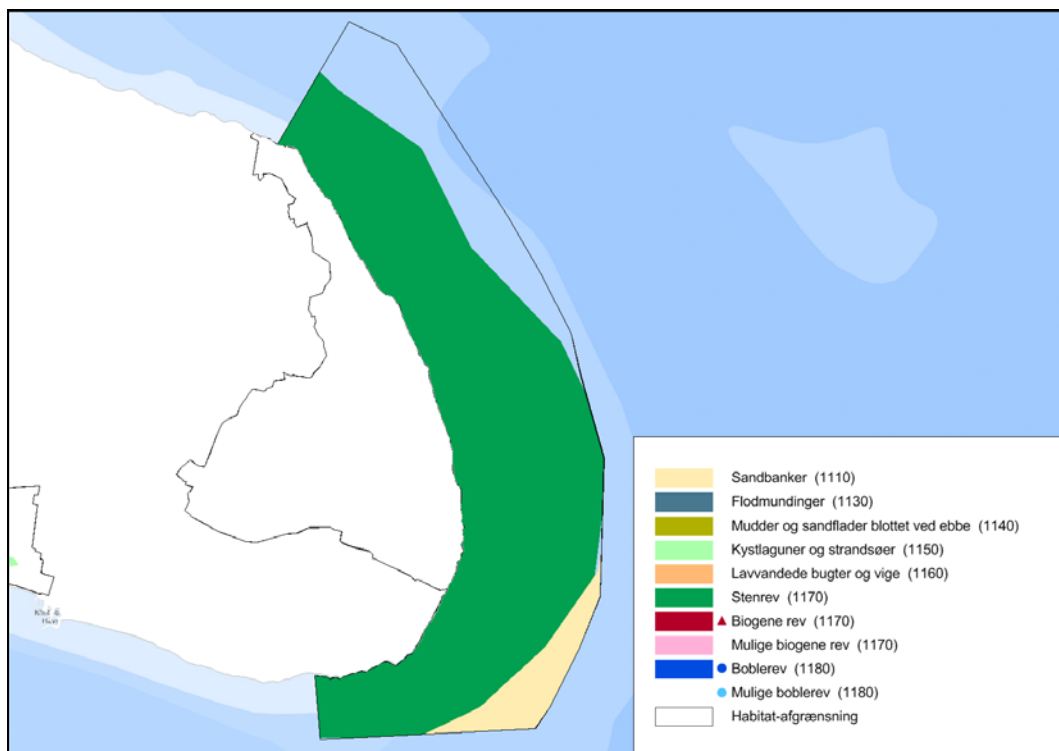
Aborresø er 2,1 ha. Den har en høj tilstand bedømt ud fra klorofylindholdet og opfylder derved miljømålet. Søen ligger primært omgivet af skov i et jordfaldshul uden kendte tilløb og med et rørlagt afløb til Sømosebæk. På grund af stejle sider og stor dybde (middeldybde 7,8 m, max dybde 18,5 m) er der ringe undervandsvegetation.

Store Geddesø er 2,6 ha. Den har moderat tilstand vurderet ud fra klorofylindholdet, men målsættes til god tilstand. Store Geddesø ligger helt skovomkranset med afløb til Sømosebæk. Den har middeldybde på 2,3 m og max dybde på 3,5 m. Der er intern belastning i form af andeopdræt og fodring, som kan true målopfyldelse i 2015.

Liselund Skriversø er 1,4 ha. Søens tilstand er god bedømt ud fra klorofylindholdet, og den opfylder derved miljømålet. Skriversøen er et af flere bassiner, der gennemløbes af et lille vandløb til Østersøen. Skriversøen er langstrakt og lavvandet med en middeldybde på 0,7 m og en max dybde på 1,5 m. Der er kun en beskeden rørsump, og, da træerne vokser helt ud til kanten, et stort løvnedfald. Der blev i 1999 foretaget oprensning af bunden.

2.3.3 Områdets hav-natur

Der er i Danmark otte marine habitatnaturtyper. De omfatter forskellige typer lige fra kystnære flodmundinger, kystlaguner og strandsøer, lavvandede bugter og vige og mudder- og sandflader blottet ved ebbe til naturtyper som stenrev, sandbanker og boblerev, som kan findes både kystnært og på dybere vand. Naturtyperne har en række forskellige karakteristiske arter delvist bestemt af bundforholdene. For naturtyper som rev afhænger områdets biodiversitets endvidere af dybde, salinitet og strømforhold.

Fordeling af de marine naturtyper i habitatområdet Klinteskov Kalkgrund på baggrund af en foreløbig kortlægning fra 2004.

Der er i Danmark otte marine habitatnaturtyper. Det strækker sig fra de kystnære flodmundinger, lavvandede bugter og vige og mudder- og sandflader blottet ved ebbe til naturtyper som stenrev, sandbanker og boblerev, som kan findes både kystnært og på dybere vand. Naturtyperne har en række forskellige karakteristiske arter delvist bestemt af bundforholdene. For naturtyper som rev afhænger områdets biodiversitets endvidere af dybde, salinitet og strømforhold.

Klinteskov Kalkgrund er endnu ikke faktisk kortlagt. Arealfordelingen baseres på en teoretisk kortlægning fra 2004 opdateret frem til 2011 på baggrund af specifikke projekter.

Sandbanker (1110) er opragende eller forhøjede dele af havbunden, som ikke blottes ved ebbe, herunder sandrevler. Sandbanker kan også være mere kystnære sandrevler, dog uden ophæng på kysten. Sandbankerne kan være dækket af flora som ålegræs, vandaks og kransålealger, men er ofte uden makroalgebevoksninger. Faunaen er sandbundslevende fisk, børsteorme, krebsdyr mv. Naturtypen er et vigtigt fourageringsområde for fugle og opvækststed for fisk.

Rev (1170). Naturtypen rev består af enten stenrev eller biogene rev. Stenrev er samling af sten som er fæstning for makroalger. Makroalgerne giver beskyttelse til en række fisk og fiskeyngel. Stenene er ligeledes fæste for en fauna som søanemoner og dødningshåndkoraller. Huledannende stenrev er ligeledes hjemsted for blandt andet hummere. Stenrevenes artsdiversitet afhænger blandt andet af dybde og salinitet. De biogene rev består af samlinger af biologiske organismer. Ofte findes de i danske farvand skabt af muslinger som blåmuslinger, hestemuslinger, og molboøsters eller af havbørsteorm af slægten *Sabellaria*.

Arealet af de foreløbigt kortlagte havnaturtyper i dette Natura 2000-område er:

- Sandbanke (1110): 125 ha
- Rev (1170): 1.572 ha

2.4 Områdets arter

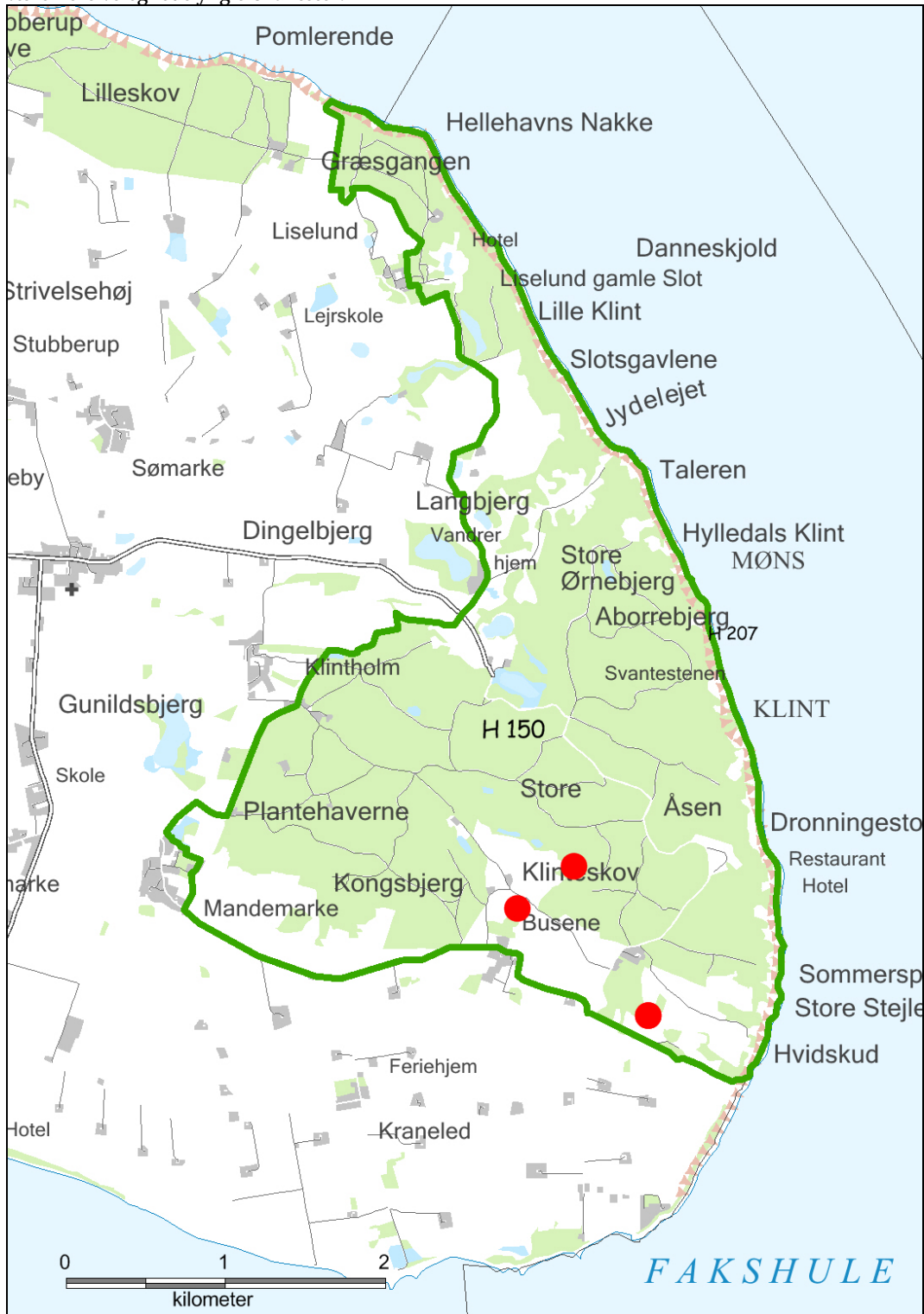
2.4.1 Habitatområdets udpegede arter

De arter, der indgår i habitatområdets udpegningsgrundlag, og hvor Naturstyrelsen og samarbejdspartnere på nuværende tidspunkt har overvåget arternes forekomst inden for området, er kort beskrevet nedenfor. Overvågningsmetoderne er tidligere beskrevet i basisanalysens afsnit om datagrundlag.

Stor vandsalamander

Stor vandsalamander yngler i vandhuller af varierende størrelse og det er ikke ualmindeligt at finde den i vandhuller der er mindre end 100 m². Arten er følsom overfor forurening og overskygning af vandhullerne, ligesom tilstedeværelse af fisk kan have negative konsekvenser for arten. Arten er også afhængig af raste- og overvintringslokaliteter i umiddelbar nærhed af vandhullerne, hvor der er gode skjulesteder. Rastestederne er oftest knyttet til skov og menneskeboliger. Arten er i det nationale overvågningsprogram overvåget på ca. 1800 lokaliteter i perioden 2005-2010. Stor vandsalamander er vidt udbredt fra Østjylland og videre østpå. Mod vest i Jylland har arten kun en sporadisk eller helt manglende forekomst. Det er ikke på nuværende tidspunkt muligt at estimere den samlede danske bestand af stor vandsalamander, men der er ikke tegn på at den har været i tilbagegang i perioden 2004-2010.

Stor vandsalamander er konstateret i vandhuller i den sydlige del af Natura 2000-området, som det fremgår af prikkortet. Der er tale om fund af arten både i forbindelse med artsovervågningen og ved kortlægningen af levesteder. Arten har formentlig større udbredelse i området, hvor der vurderes at være flere velegnede ynglelokaliteter.

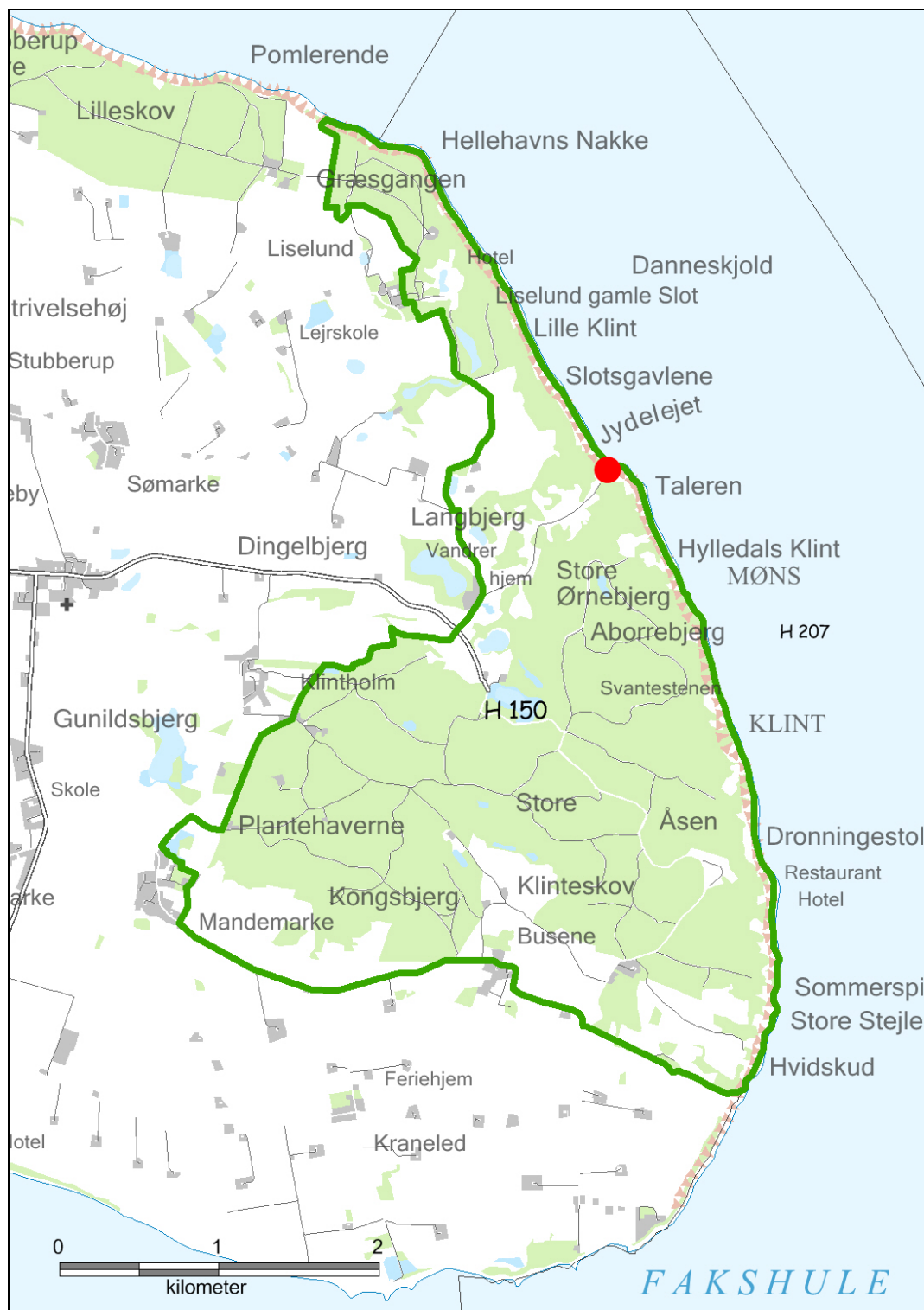

Overvåget forekomst af stor vandsalamander. Der er i alle tilfælde tale om ynglefund i forbindelse med NOVANA overvågning.

Sumpvindelsnegl

Sumpvindelsnegl lever på fugtige steder, især på kalkholdig eller kalkrig bund. Arten er 2-3 mm lang og findes på ældre og især visne blade fra lige over jord- eller vandoverfladen og opefter inde i bevoksninger eller tuer af høje storer og lignende planter. Sumpvindelsnegl havde indtil 2004 været fundet på i alt ca. 51 danske lokaliteter. I overvågningsperioden 2005-2007 blev arten fundet på 91 lokaliteter fordelt fra det østlige Jylland til Sjælland og Møn. Overvågningen viste, at sumpvindelsnegl er vidt udbredt i det østlige Danmark med levedygtige forekomster både i Østjylland og på Fyn, Sjælland og Lolland-Falster. Desuden er bestandstætheden relativt stor på de fleste levesteder.

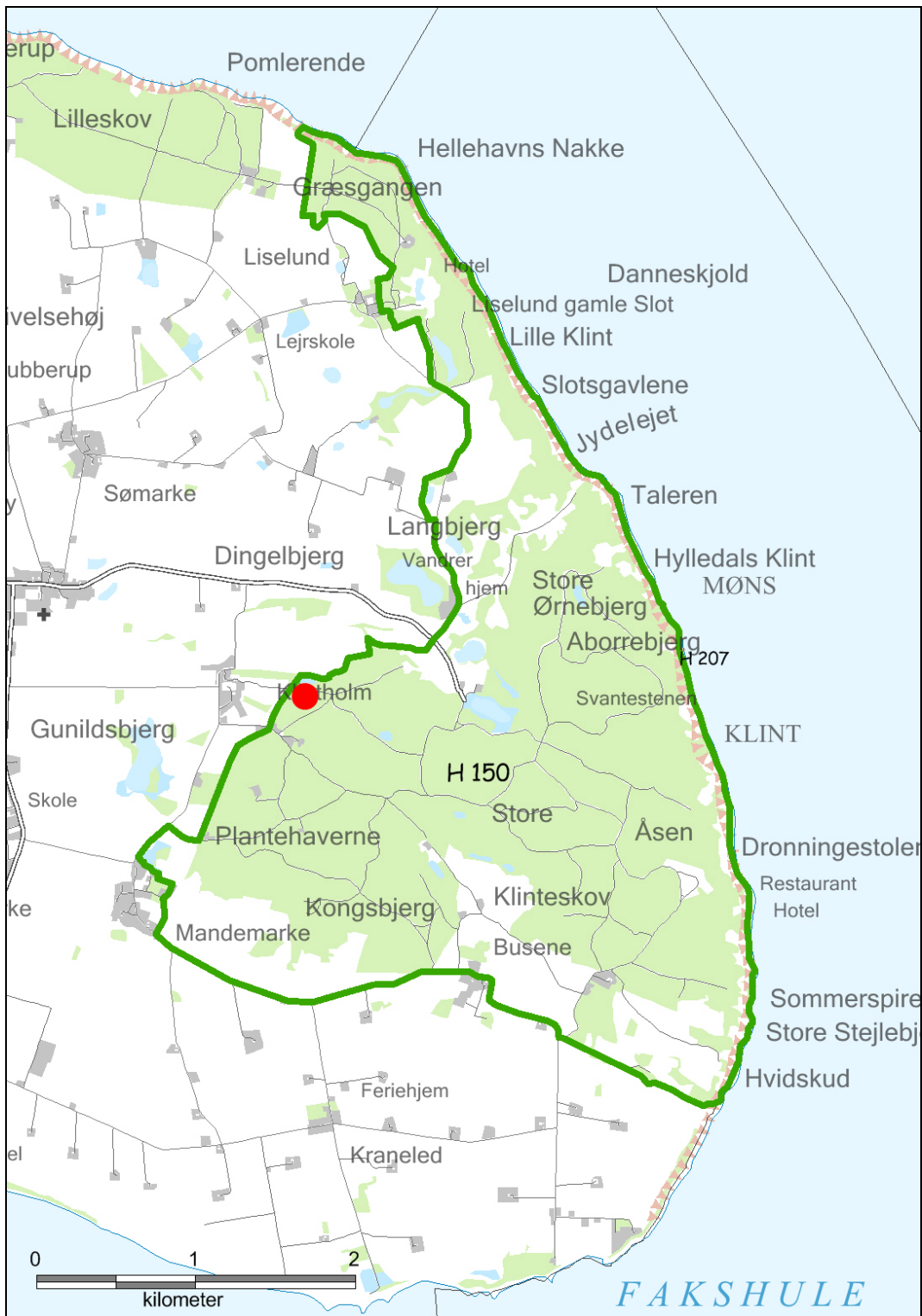
Sumpvindelsnegl har formentlig spredte ynglebestande i Natura 2000-område N171, men udbredelsen er endnu dårligt kendt. I NOVANA programmet er der gjort fund af sumpvindelsnegl ved Jydelejefaldet i 2005.

Overvåget forekomst af sumpvindsnegl

Bredøret flagermus

Bredøret flagermus er en sjælden art med en begrænset udbredelse i Danmark, som primært er knyttet til Sydøstdanmark, hvor den hovedsageligt er fundet på Lolland, Falster og Møn. I det nationale overvågningsprogram er den blevet overvåget i perioden 2005-2010. Helt overordnet er samtlige danske arter af flagermus blevet overvåget på de samme 192 lokaliteter. Bredøret flagermus er med sikkerhed fundet på 12 af disse lokaliteter. På nuværende tidspunkt giver

Overvåget forekomst af bredøret flagermus

overvågningsmetoden ikke mulighed for at estimere bestandsstørrelse og udvikling. Det vurderes at bestanden er lille, men at den ikke synes at være i tilbagegang inden for det nuværende begrænsede udbredelsesområde.

Bredøret flagermus har en ynglebestand ved Klintholm Gods, hvor den senest i 2012 er konstateret med et større antal dyr (mere end 15) ved lytning. I hvilket omfang arten findes i resten af Natura 2000-området eller fouragerer her, vides endnu ikke.

2.4.2 Fuglearter

Ynglefugle

Fuglebeskyttelsesområde 90 - Klinteskoven

Ynglefugle 2004-2012

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
hvepsevåge									
høgesanger	0	0	0	0	0	0			
rødrygget									
tornskade									
vandrefalk	1	1	1	1	1	1			

Ynglefugle på udpegningsgrundlaget. Antal ynglepar optalt ved NOVANA-overvågningen 2004–2012. Årene 2010-12 indgår i det igangværende overvågningsprogram, og der er for denne periode alene medtaget data for de år, hvor den pågældende art er en del af programmet.

Hvepsevåge

Hvepsevåge yngler i Danmark primært i ældre, store løvskove, hvor reden placeres i de mere lysåbne dele af skoven, og fuglene fouragerer i skoven, men også i lysåbne områder som enge og moser i umiddelbar nærhed af skoven. Arten er trækfugl og overvintrer i Afrika syd for Sahara. Hvepsevåge er en sky ynglefugl, der overvejende er udbredt i løvskovsområderne øst og nord for israndslinjen gennem Jylland og på Fyn og Sjælland. I forbindelse med det nationale overvågningsprogram overvåges arten nu på baggrund af kvalitetssikrede data fra DOFbasen. Arten blev senest overvåget i 2008. Den samlede danske bestand blev i slutningen af 1980'erne anslået til ca. 650 ynglepar, og det vurderes, at såvel bestandsstørrelse som udbredelse har været stabil siden 1980'erne. Arten er ikke tidligere overvåget i forbindelse med det nationale overvågningsprogram. I perioden 2011-2015 vil den blive overvåget ekstensivt. Den ekstensive overvågning omfatter en række arter, som det ikke er praktisk muligt at overvåge intensivt, fordi de er for talrige eller ikke er specifikt tilknyttet fuglebeskyttelsesområderne. DCE udarbejder på baggrund af kvalitetssikrede data fra DOF-basen landsdækkende udbredelseskort for de enkelte arter.

Arten overvåges i overvågningsprogrammet – NOVANA 2011-15 for første gang. Det vil derfor ved programmets afslutning være muligt at give et landsdækkende billede af artens forekomst.

Vandrefalk

Indtil 1950 ynglede Vandrefalk regelmæssigt i Danmark, med en bestand på omkring 6-10 par årligt. Det sidste ynglepar forsvandt i 1973, men genindvandrede til landet i 2001. I det nationale overvågningsprogram er overvågning af arten baseret på baggrund af observationer i DOFbasen. Disse data kvalitetssikres af DCE og anvendes efterfølgende til Naturstyrelsens overvågning af arten. Siden genindvandringen er den danske ynglebestand steget støt og roligt. Der var således 3 ynglepar i 2009 og bestandsudviklingen har været positiv, og der blev i 2012 registreret 10-12 ynglepar, hvoraf de 6 fik unger på vingerne. For at sikre de bedst mulige ynglebetingelser for vandrefalk er det vigtigt at der er ro i umiddelbar nærhed af reden.

Vandrefalk genetablerede sig i 2001 som ynglefugl på Møns Klint og har siden ynglet regelmæssigt. Arten overvåges særskilt på Naturstyrelsens egne arealer uden for NOVANA-programmet: I 2011 konstateredes 2 ynglepar, i 2012 var der 3 ynglepar, mens der i 2013 og 2014 var 4 ynglepar fordelt

over klinteområdet. I 2011 lykkedes det ikke at få levende unger på vingerne, bl.a. p.g.a. krageprædation på æggene. Ellers er der en jævnt stigende ungeproduktion, de seneste år med 6 - 7 levedygtige unger.

Rødrygget tornskade

Rødrygget tornskade yngler i en række mere eller mindre lysåbne naturtyper eks. heder, overdrev, ryddede skovområder, ådale under tilgroning m.fl. Arten er en trækfugl der overvintrer i Øst- og Sydafrika. I det nationale overvågningsprogram overvåges arten én gang i overvågningsperioden på baggrund af kvalitetssikrede data fra DOFbasen - senest i 2009. Vurderet på baggrund af disse observationer fra 2009 er rødrygget tornskade udbredt i hele landet. Udbredelsen synes at være stabil dog med en vist forskydning mod vest. Bestandsudviklingen for arten vurderes som stabil eller i de allerseneste år som i tilbagegang. Ødelæggelse af ynglehabitater samt tørke i artens overvintringsvarterter anses som de største trusler mod arten. Arten er ikke tidligere overvåget i forbindelse med det nationale overvågningsprogram. I perioden 2011-2015 vil den blive overvåget ekstensivt. Den ekstensive overvågning omfatter en række arter, som det ikke er praktisk muligt at overvåge intensivt, fordi de er for talrige eller ikke er specifikt tilknyttet fuglebeskyttelsesområderne. DCE udarbejder på baggrund af kvalitetssikrede data fra DOF-basen landsdækkende udbredelseskort for de enkelte arter.

Arten overvåges i overvågningsprogrammet – NOVANA 2011-15 for første gang. Det vil derfor ved programmets afslutning være muligt at give et landsdækkende billede af artens forekomst.

Høgesanger

I slutningen af 1800-tallet var høgesanger udbredt over hele landet. Men i første halvdel af 1900-tallet forsvandt den fra Jylland, og den er siden helt forsvundet som dansk ynglefugl. Det seneste sikre ynglefund er fra Østmøn i 1998. Arten overvåges på nuværende tidspunkt ikke i det nationale overvågningsprogram. Da det ikke helt kan udelukkes, at høgesangeren igen vil optræde som dansk ynglefugl, er arten indtil videre stadig på udpegningsgrundlaget for dette ene fuglebeskyttelsesområde.

Høgesanger blev sidst fundet ynglende i Natura 2000-område 171 i 1998.

Trækfugle

Fuglebeskyttelsesområde 90 - Klinteskoven

Trækfugle 1992-2009

	1992 - 1997	1998 - 2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
vandrefalk			2	4	6	3	5	6

Trækfugle på udpegningsgrundlaget. Trækfuglearterne er optalt ved NOVANA overvågningen og medtager årlige data i perioden 2004- 2009.

Vandrefalk

Vandrefalk er en af verdens mest udbredte fuglearter. Den forekommer i forskellige racer på alle kontinenter. Vandrefalken optræder som fåtallig men stadig mere almindelig træk- og vintergæst herhjemme. I det nationale overvågningsprogram foretages overvågningen af vandrefalk som trækfugl af DCE – senest i 2009. Arten er medtaget på 10 fuglebeskyttelsesområders udpegningsgrundlag i de fleste landsdele. Antallet af overvintrende vandrefalke i Danmark har været stigende gennem den seneste årrække. De opholder sig især på kystnære lokaliteter med store forekomster af byttedyr i form af overvintrende vandfugle. Vadehavet, er med 10-20 overvintrende falke årligt, det vigtigste område for arten.

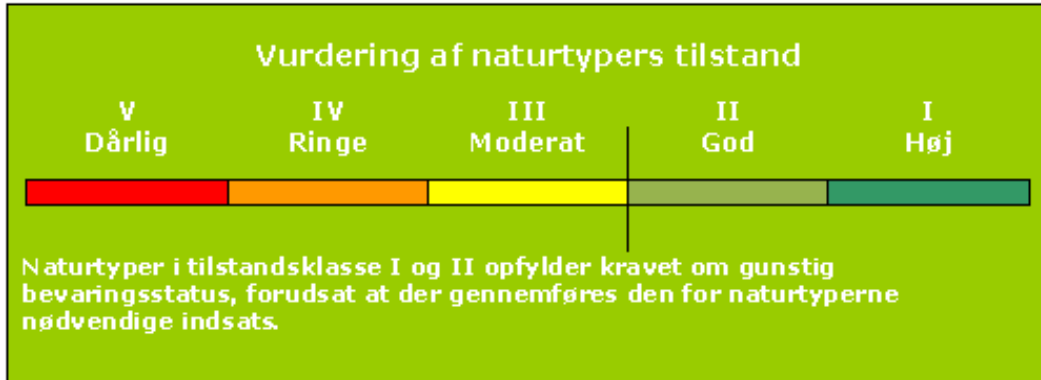
Der har i perioden 2004-2009 været registreret op til 6 overvintrende vandrefalke pr. år i dette Natura 2000-område.

2.5 Naturtilstand og tilstand af arters levesteder

Overvågningen og kortlægningen af naturtyperne og levesteder for arter viser, at mange af disse i forskelligt omfang bliver påvirket af en række faktorer, som kan have betydning for naturtypernes og levestedernes tilstand og indhold af dyre- og plantearter.

Vurdering af naturtypernes naturtilstand bygger på et system, der inddeler forekomster af Habitatdirektivets naturtyper i 5 tilstandsklasser, hvor I (høj) er bedst og V (dårlig) er værst. Tilstandssystemet er nærmere beskrevet i DCE's rapport "Vurdering af naturtilstand", som er indarbejdet som en del af: Bekendtgørelse om klassificering og fastsættelse af mål for naturtilstanden i internationale naturbeskyttelsesområder. Som led i beregningen af tilstanden beregnes både et artsindeks, baseret på indholdet af plantearter i en cirkel med radius på 5 m og et strukturindeks, der i de lysåbne naturtyper er baseret på vegetationshøjden, opvækst af vedplanter, forekomst af drængrøfter m.m. For skovnaturtyperne baseres strukturindeks bl.a. på omfang af jordbearbejdning, afvandsingsforhold, forekomst af invasive arter og trækronernes lagdeling i forskellige etager. Artsindeks for søer er beregnet ud fra alle fundne arter i både rørsump og sø.

Struktur- og artsindeks for den enkelte naturtype vægtes sammen til naturtypens tilstandsklasse på arealet. Et højt strukturindeks kombineret med et lavt artsindeks viser, at naturarealet har forudsætninger for et højt naturindhold, men at de karakteristiske arter ikke er til stede. Et højt artsindeks kombineret med et lavt strukturindeks kan anvendes som et redskab til at lokalisere artsrige forekomster med et stort behov for pleje eller anden indsats.

Tilstandsklasser for naturtyper.

Natura 2000-områdernes lysåbne, terrestriske naturtyper blev første gang systematisk kortlagt i 2004-06. Her blev 23 naturtyper kortlagt. I 2010-12 er de 23 lysåbne naturtyper blevet genkortlagt, og de resterende 10 terrestriske naturtyper er blevet inddraget i kortlægningen. For at sikre sammenligneligheden er det tilstræbt at indsamle data fra nøjagtig samme steder som i den første kortlægning. Det har imidlertid ikke været muligt i alle tilfælde, da den nye kortlægning er gennemført efter en lidt mere detaljeret metode samtidig med, at metoden bygger på en mere detaljeret definition af de enkelte naturtyper. En grundig beskrivelse af metoden til kortlægning af de terrestriske naturtyper i det nationale overvågningsprogram kan ses i den tekniske anvisning.

Den nye kortlægning er således mere detaljeret og giver dermed et forbedret billede af udstrækningen og tilstanden af områdets habitatnatur.

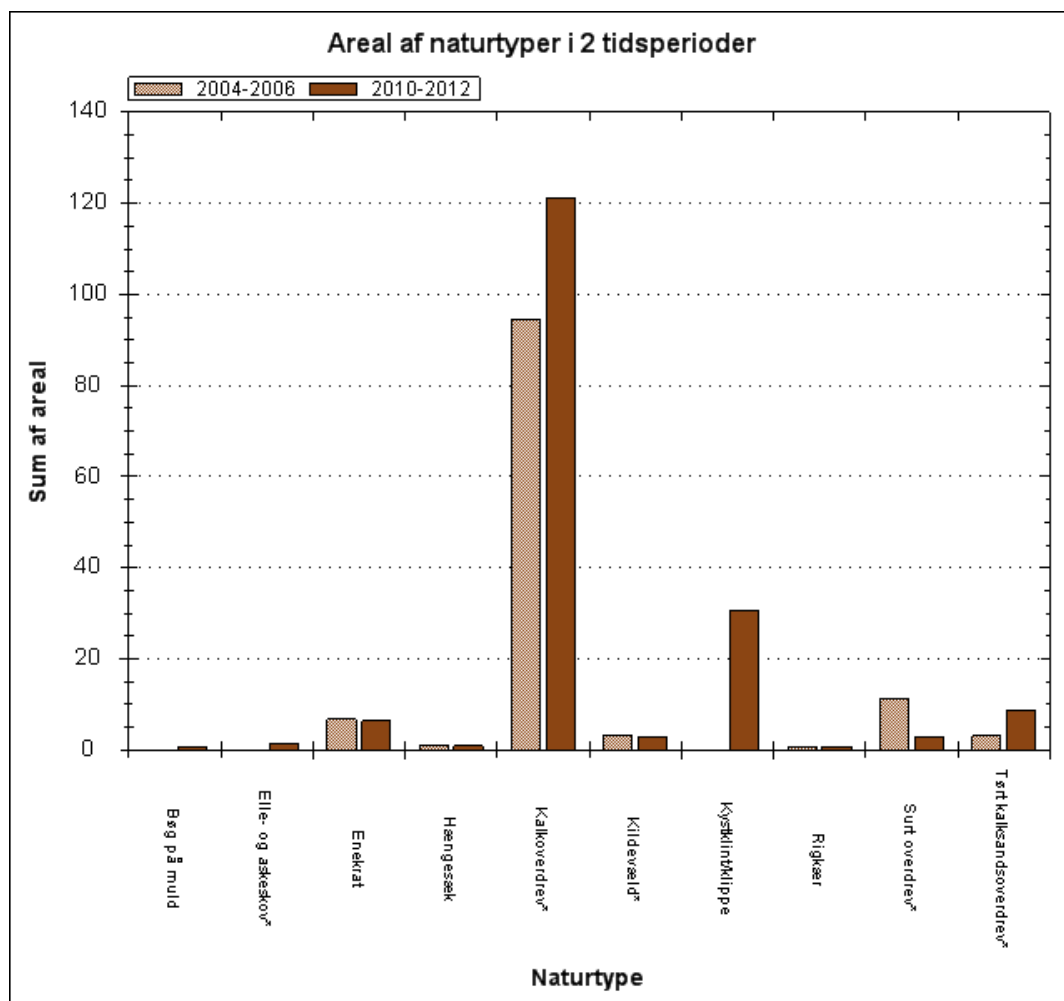
En sammenligning af resultaterne fra kortlægningerne i 2004-06 og 2010-12 kan i flere habitatområder vise, at der tilsyneladende er sket markante udsving både i antallet af naturtyper, deres arealer og deres tilstand. Disse udsving repræsenterer kun i få tilfælde reelle, naturmæssige ændringer. I mange tilfælde er udsvingene et resultat af større detaljeringsgrad og metodemæssige ændringer i kortlægningen. For dette Natura 2000-område er udsving i kortlagt naturareal og vurderet naturtilstand vist og kommenteret neden for.

Der er ikke udviklet et tilstandsvurderingssystem for de marine naturtyper. Mange af især de kystnære marine naturtyper påvirkes som de terrestriske af næringsstofbelastningen. Ligeledes er der påvirkninger fra menneskelige forstyrrelser i form af fiskeri og sejllads.

Til denne basisanalyse er der udviklet et system, der vurderer tilstanden af levestedet for en række arter. Det drejer sig om arterne klokkefrø, stor vandsalamander og eremit samt 16 arter af ynglefugle. Systemet inddeler arternes levested i 5 tilstandsklasser, som beskrevet under naturtypernes tilstandssystem. Beregningen af tilstanden er baseret på en række nøglefaktorer, der er specielt vigtige for at levestederne kan fungere optimalt for de pågældende arter. Se de tekniske anvisninger til kortlægning af levesteder for klokkefrø, stor vandsalamander, eremit og ynglefugle.

2.5.1 Udvikling i naturtypernes areal

Arealfordelingen og udviklingen af de terrestriske naturtyper arealer fremgår af figuren neden for.

Fordeling og udvikling af naturtypernes areal. I figuren er der foretaget en sammenstilling af de kortlagte, terrestriske naturtyper areal for 1. og 2. kortlægningsperiode. Flere naturtyper var ikke omfattet af kortlægningen 2004-06.

I Natura 2000-område 171 er der i alt i den seneste naturtype-kortlægning 2010-12 kortlagt 174 lysåbne naturtyper. I den første kortlægning af naturtyper blev der i alt kortlagt 120 lysåbne naturtyper. Ændringen afspejler kortlægning af nye naturtyper, reelle ændringer i naturtypernes udbredelse, men også en mere detaljeret arealgennemgang med udlæg af flere dokumentationsfelter sammenlignet med 1. kortlægningsrunde. Forskellen for de enkelte naturtyper er forklaret neden for.

Kystnaturtyperne strandvolde og kystklinter (1210, 1220, 1230) indgik ikke i 2004 - 2006-kortlægningen, og udviklingen i arealet fremgår derfor ikke af figuren. Naturtypen *kystklint/klippe (1230)* findes i hele Møns Klints længde, hvor den eksponerede kystklint ikke er differentieret i andre lysåbne typer, eller kortlagt som skovtyper.

For *overdrevstyperne (5130, 6120, 6210, 6230)* er der væsentlige forskydninger i det kortlagte areal for de tre typer. Arealet af *enekrat (5130)* er stort set uændret, mens det samlede areal af de tre øvrige typer er steget fra 108,8 ha til 132,9 ha. Dette skyldes flere forhold, både reelle ændringer i naturen og en mere detaljeret kortlægning.

Hvad angår de reelle ændringer, er der kortlagt flere nye forekomster af *kalkoverdrev* (6210) syd for Klinteskoven, hvor jordbundens høje kalkindhold tilsyneladende muliggør en meget hurtig tilbagevenden til habitatnatur for områder, der i en årrække har været taget ud af dyrkning og nu henligger som ugødsket græsningsareal. Flere af de nye forekomster har allerede karakter af den prioriterede udgave af naturtypen kalkoverdrev med vigtige orkideforekomster, *kalkoverdrev** (6210). Derudover har der især ved Jydelejet været en tilvækst i arealet med kalkoverdrev som følge af LIFE overdrev projektet 2004 - 2008, hvor det lysåbne areal blev væsentligt udvidet ved skovrydning. Arealet med kalkoverdrev, hvoraf langt det meste er den prioriterede type, er sammenlagt øget fra 94,5 ha til 121,3 ha.

Den betragtelige arealreduktion af kortlagt *surt overdrev* (6230) fra 11,2 til 2,9 ha er derimod ikke reel, men skyldes en mere detaljeret kortlægningsprocedure i 2010 - 2012, sammenlignet med kortlægningen i 2004 - 2006. En nøjere gennemgang af Mandemarke Bakker ved anden kortlægning viste, at surt overdrev her er begrænset til den nordlige skovnære del af området, mens omvendt arealet af *tørt kalksandsoverdrev* (6120) viste sig større end hidtil kortlagt. Forskellen for denne naturtypes vedkommende er dog delvis reel, idet nogle af de ny overdrevsforekomster syd for Klinteskoven udover kalkoverdrev også rummer elementer af *tørt kalksandsoverdrev*. I alt er arealet af denne naturtype øget fra 3,1 til 8,7 ha.

Kildevæld (7220) er registreret med et lidt mindre areal, 2,9 ha, end ved den første kortlægning, hvor der var 3,3 ha. Det dækker imidlertid over store ændringer på forekomstniveau. I 2004 - 2006 blev der kortlagt 7 forekomster fra Maglevandsfald og nordpå til Græsgangen nord for Liselund. Ved den ny kortlægning var to af disse kildevæld helt forsvundet, mens to andre havde væsentligt ændret udstrækning, direkte eller indirekte som følge af skred. Til gengæld fandtes nu 3 nye forekomster på klinten og 3 nye ovenfor klinten, sidstnævnte dog på grund af mere detaljeret kortlægning. I alt 11 kildevæld blev registreret ved den nye kortlægning.

Lavbundsnaturtyperne *hængesæk* (7140) og *rigkær* (7230) er kortlagt med uændret areal og antal forekomster sammenlignet med 2004 - 2006. Det drejer sig om én forekomst af hver, henholdsvis i Jydelejet og Bødkermosen med arealer på henholdsvis 0,9 ha og 0,7 ha.

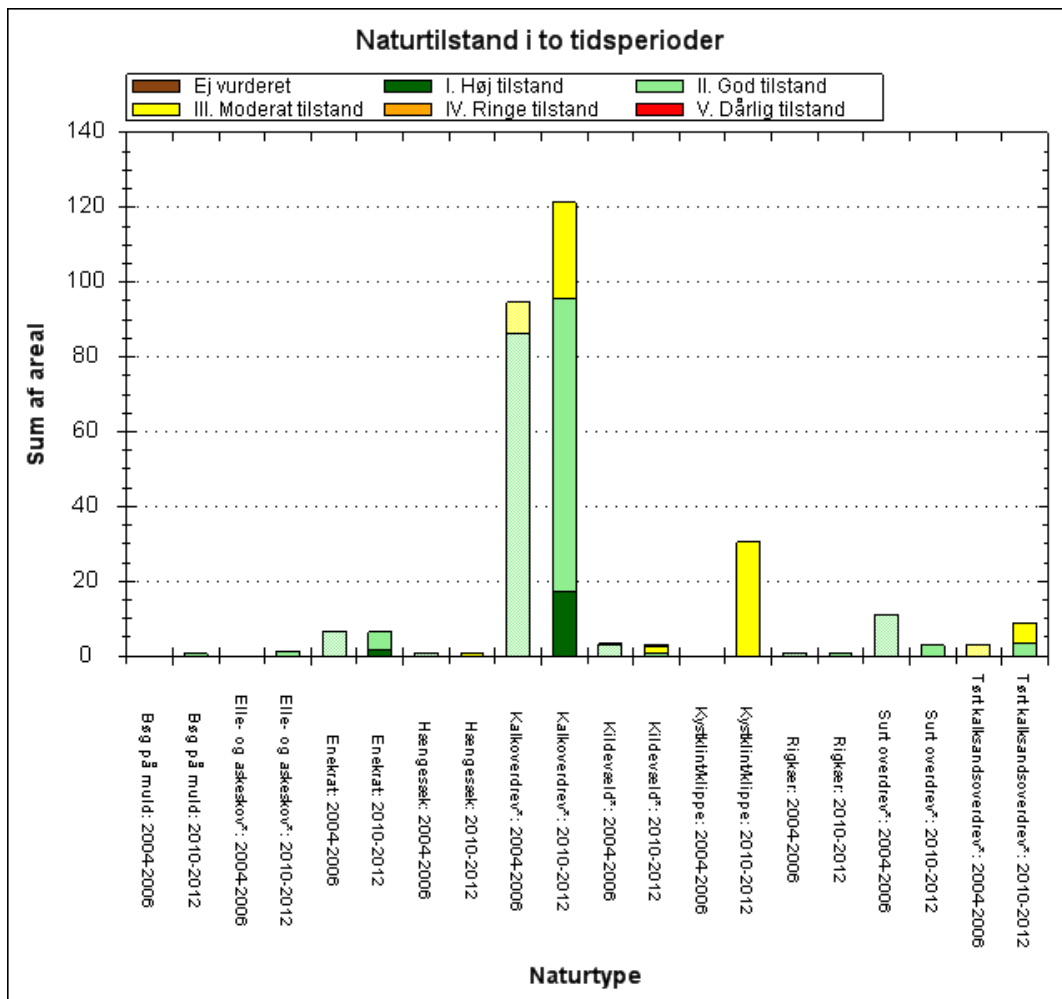
Skovnaturtyperne *bøg på muld* (9130) og *elle- og askeskov* (91E0) har begge små forekomster på ikke-fredskovpligtigt areal. Alle øvrige forekomster af skovnaturtyper er i fredskov og dermed omfattet af den gældende Natura 2000-plan, der for skovbevoksede fredskovsarealer gælder for en 12-årig periode, frem til og med 2021.

Sandbanke ("*sandbanker med lavvandet vedvarende dække af havvand*") (1110) blev i 2004 registreret som én større sandbanke på det dybere vand, ud mod Østersøen. Området indgår ikke i NOVANA overvågningen og der er ingen data for området.

Rev (1170) udgør langt hovedparten af det marine område. Området undersøges ekstensivt som led i NOVANA overvågningen hvert sjette år. Bunden består for det meste af kridt, stenplader og sten i alle størrelser, med spredte forekomster af sandbund. Den naturlige udvaskning af kridt fra klinten kan i perioder forringe lysforholdene i vandet og dermed være med til at forringe vækstforholdene i området. Vegetationen er artsrig med en dominans af rødalger, især på det dybere vand. Blåmuslingerne findes især på de store sten et stykke fra kysten.

2.5.2 Naturtypernes tilstand og udvikling

Tilstanden og udviklingen af de terrestriske naturtyper fremgår af figuren neden for.

De kortlagte naturtyperes areal og udvikling fordelt på tilstandsklasser ved kortlægningen i 2004-06 og i 2010-12.

Overordnet set er der kun mindre forskydninger i naturtilstanden af de kortlagte lysåbne habitatnaturtyper sammenlignet med første kortlægning 2004 - 2006.

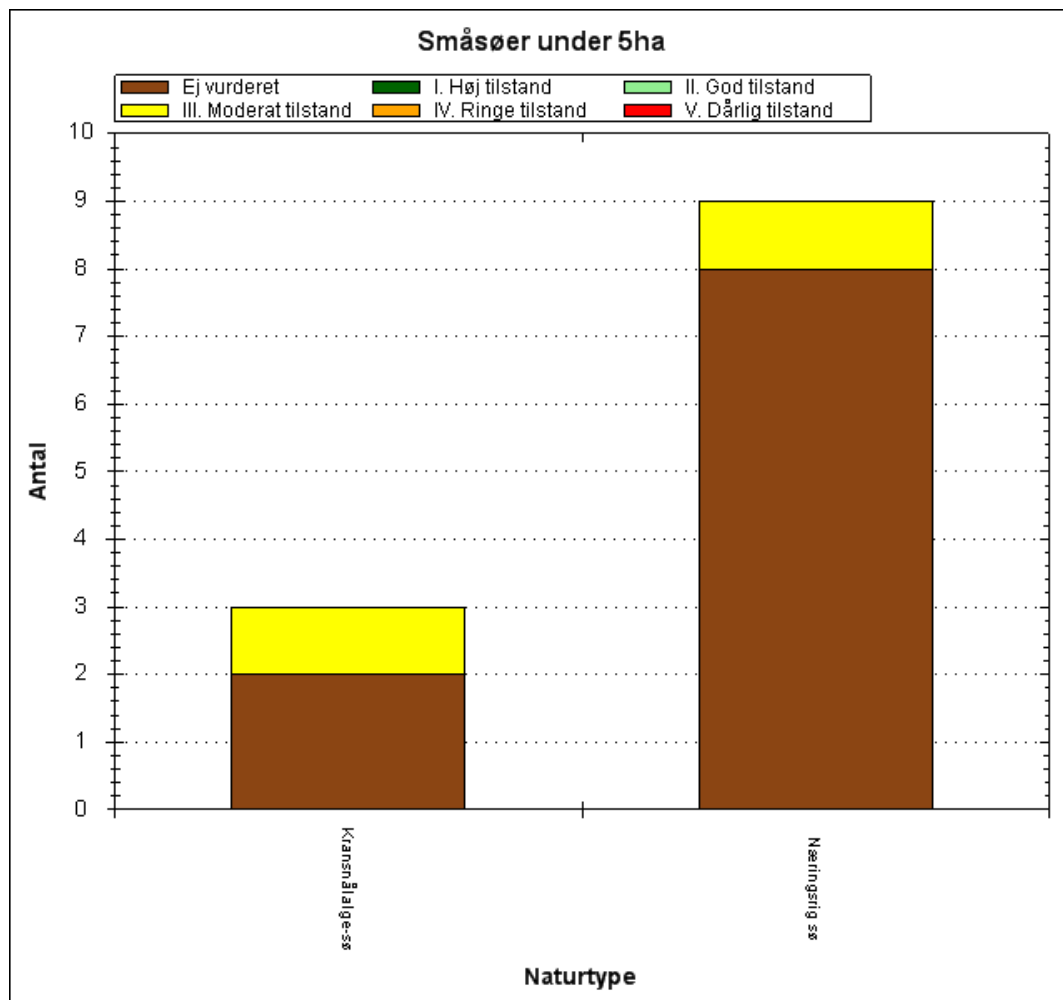
Naturtypen *kystklint/klippe* (1230) er konstateret blot at have moderat naturtilstand, dækkende over høj strukturtilstand og ringe artstilstand. Den sparsomme vegetation på kystklinter typisk bestående af almindelige arter forklarer den ringe artstilstand registreret ved kortlægningen. Der er ikke forvaltningsmæssige tiltag, der kan ændre på dette.

Naturtilstanden af *overdrevstyperne* (5130, 6120, 6210 og 6230) er kun lidt anderledes end ved første kortlægning 2004 - 2006. Det samlede areal af overdrevstyperne i god - høj tilstand er steget en anelse til nu 108,1 ha, men da det bl.a. skyldes nogle af de nykortlagte forekomster af *kalkoverdrev** (6210), er tilstanden på de store overdrev på Høvbløge og Jydelejet generelt lidt ringere end i starten af første kortlægningsperiode. Dette skyldes en vis tilgroning af de gamle overdrevsarealer i perioden efter LIFE projektet, men hænger formentlig også sammen med en mere detaljeret kortlægning, hvor fx Jydelejet er opdelt i flere mindre forekomster. Samtidig er der nu, modsat tidligere, arealer i høj tilstand af *kalkoverdrev** (17,3 ha) og *enekrat* (5130) (3,3 ha), og der er generelt forbedringer for typerne *enekrat* og *tørt kalksandsoverdrev* (6120).

Tilstanden er uændret god for *rigkær* (7230), mens den er faldet for *hængesæk* (7140) og *kildevæld* (7220). Tilstanden af kildevældene på klinten varierer med graden af tilgroning, hvor vældene springer frem, og ændringen kan ikke tages som udtryk for en reel tilstandsforringelse. For hængesækforekomstens vedkommende er det mere usikkert, om ændringen i tilstand er udtryk for en reel forringelse eller en lidt forskellig vurdering af strukturtilstanden, jf. trusselsafsnittet under "Direkte påvirkning".

2.5.3 Sø-natur

Søer under 5 ha er naturtype-kortlagt på baggrund af vegetation og en række strukturparametre, metoden er grundigt beskrevet i den tekniske anvisning via DCE's hjemmeside. I områder, hvor der er foretaget kortlægning af levesteder for vandhulsarter, indgår disse vandhuller i kortlægningen. Der er ikke udviklet et tilsvarende system til habitat-naturtype-kortlægning og tilstandsvurdering af søer over 5 ha. Større søers miljø- og naturtilstand er beskrevet i vandplanen for området.

Antal og tilstand af de kortlagte små søer i området.

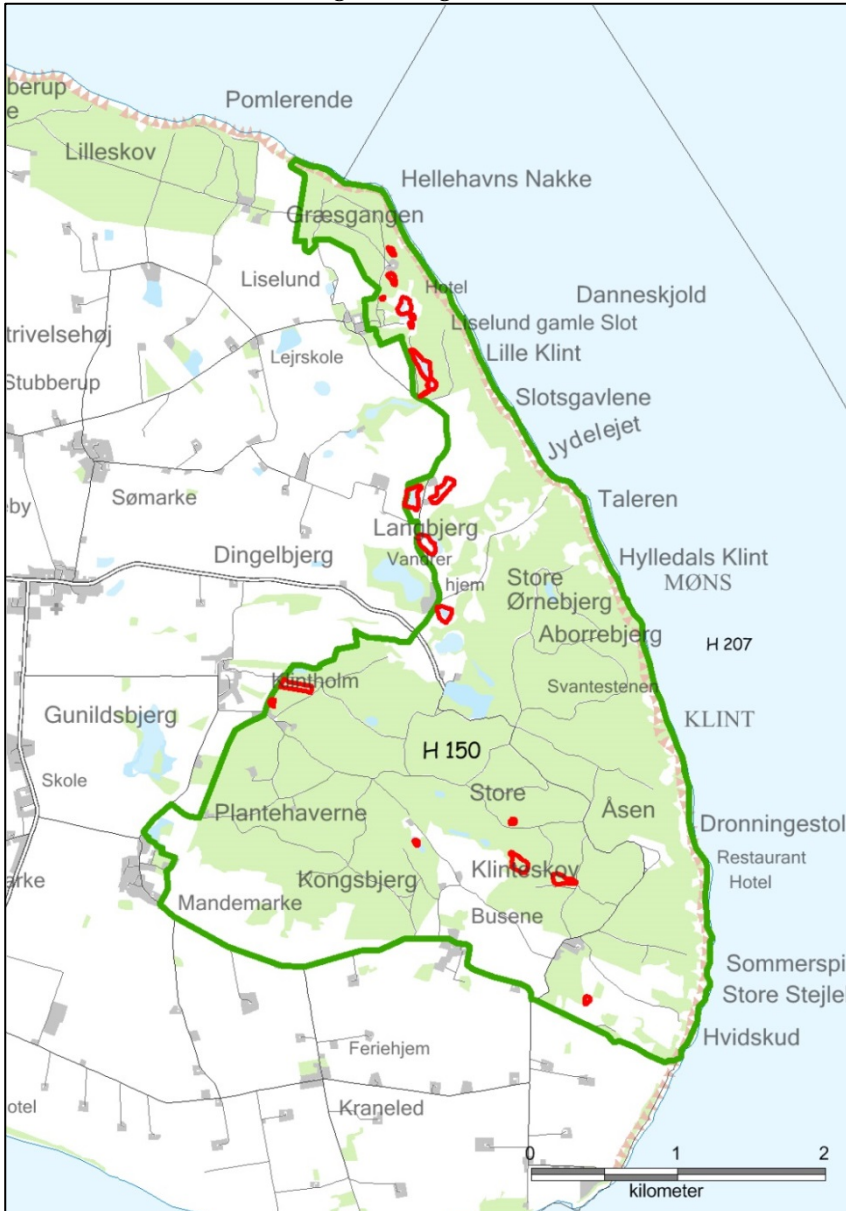
Kun 2 af de kortlagte 12 små søer er blevet tilstandsvurderet, en næringsrig sø i Liselund-parken, Liselund Skriversø, og en kransnålage-sø ved Karensby. Begge har moderat naturtilstand på grund af begrænset artsindhold. De øvrige små søer, der er naturtypebestemt i forbindelse med levestedsvurdering for vandhulsdyr, er ikke tilstandsvurderede i forhold til naturtypen.

2.5.4 Levestedskortlægning og tilstandsvurdering

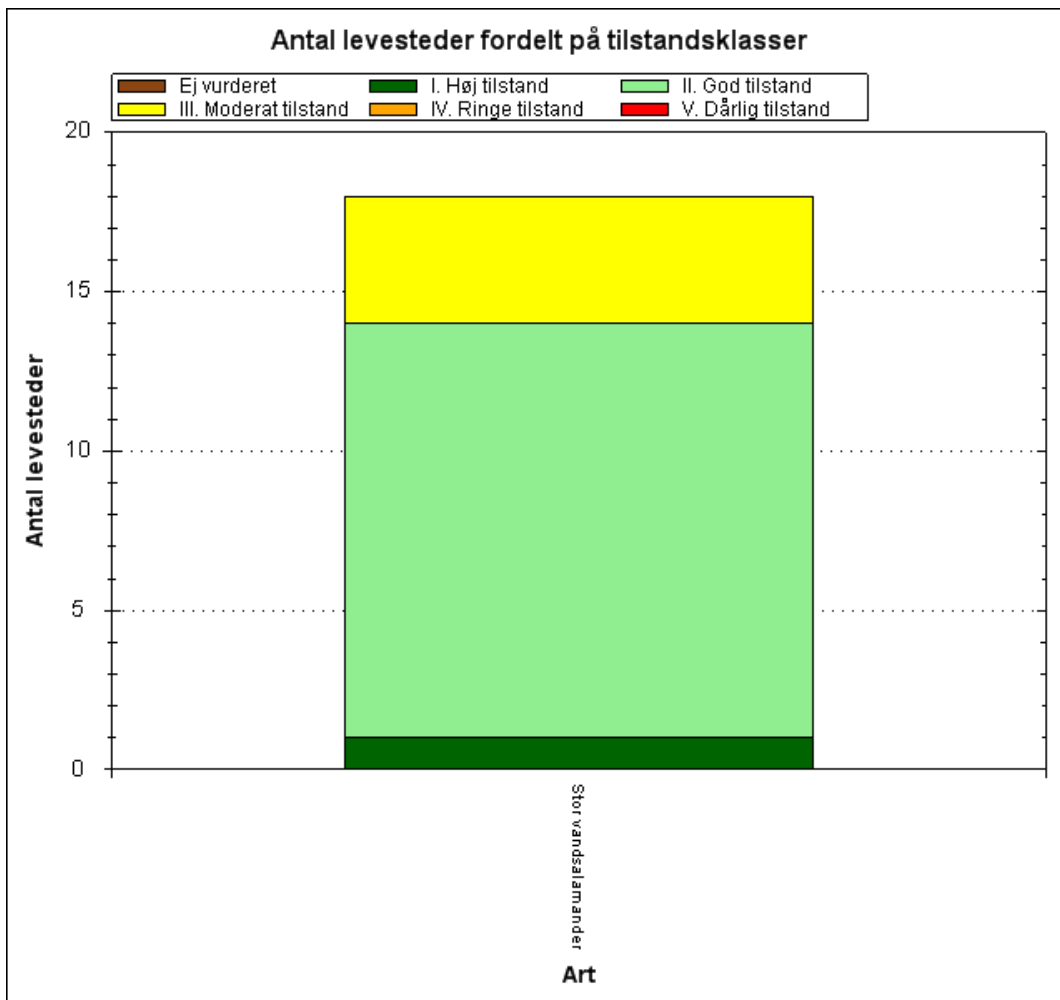
Inden for Natura 2000-områderne er der foretaget kortlægning af levesteder for enkelte arter. Relevant for dette område er kortlægning i form af registrering af biologiske og strukturelle forhold i nogle af områdets småsøer med udgangspunkt i stor vandsalamander som den primære levestedsart. Der er tilsvarende kortlagt og tilstandsvurderet levesteder for bestemte arter af ynglefugle, dog ingen af de fuglearter, der er på udpegningsgrundlaget for dette fuglebeskyttelsesområde.

Arter

Inden for området er der kortlagt 18 mulige levesteder for stor vandsalamander.

Kortlagte, mulige levesteder for stor vandsalamander

Tilstandsvurdering af områdets kortlagte levesteder.

Levestederne for stor vandsalamander er overvejende i god tilstand. Der er tale om vandhuller og småsøer i Klinteskoven eller i lysåbne områder på overdrevarsarealer, i skovkanten el.lign. Kun få vandhuller ligger i eller ved dyrket mark. Hvor tilstanden er moderat, hænger det sammen med nuværende eller tidligere andefodring, -udsætning, eller vandhullet kan være helt overskygget og har modtaget meget organisk materiale via løvnedfald.

De enkelte levesteders tilstand kan ses præsenteret på kort via Naturstyrelsens [MiljøGis](#)

2.6 Foreløbig vurdering af negative påvirkninger (trusler mod naturtilstanden)

Negative påvirkninger/trusler defineres i denne sammenhæng som påvirkninger, der - hver for sig eller i kombination indebærer en forhindring eller væsentlig forsinkelse af muligheden for, at naturtypen eller levestedet kan opnå gunstig bevaringsstatus. Det er således nødvendigt – på kort eller langt sigt - at imødegå truslen, hvis naturtypen eller levestedet skal sikres gunstig bevaringsstatus.

2.6.1 Trusler, der vurderes konkret i denne basisanalyse

Vurdering af en række væsentlige trusler har indgået konkret i kortlægning og tilstandsvurdering af naturtyper og levesteder inden for det gennemførte NOVANA-program. Der er desuden foretaget vurdering af registrerbare trusler for arter. Der er tale om kendte og aktuelle trusler med fokus på de forhold, som det er muligt at håndtere forvaltningsmæssigt.

Omfanget af disse trusler for dette områdes lysåbne naturtyper og levesteder er vist neden for og betydningen er konkret beskrevet og vurderet. I den konkrete tekst under hver trussel medtages omtale af arter, hvor truslen også har betydning for en eller flere arter på udpegningsgrundlaget. Dokumenterede trusler for arter er desuden vurderet selvstændigt.

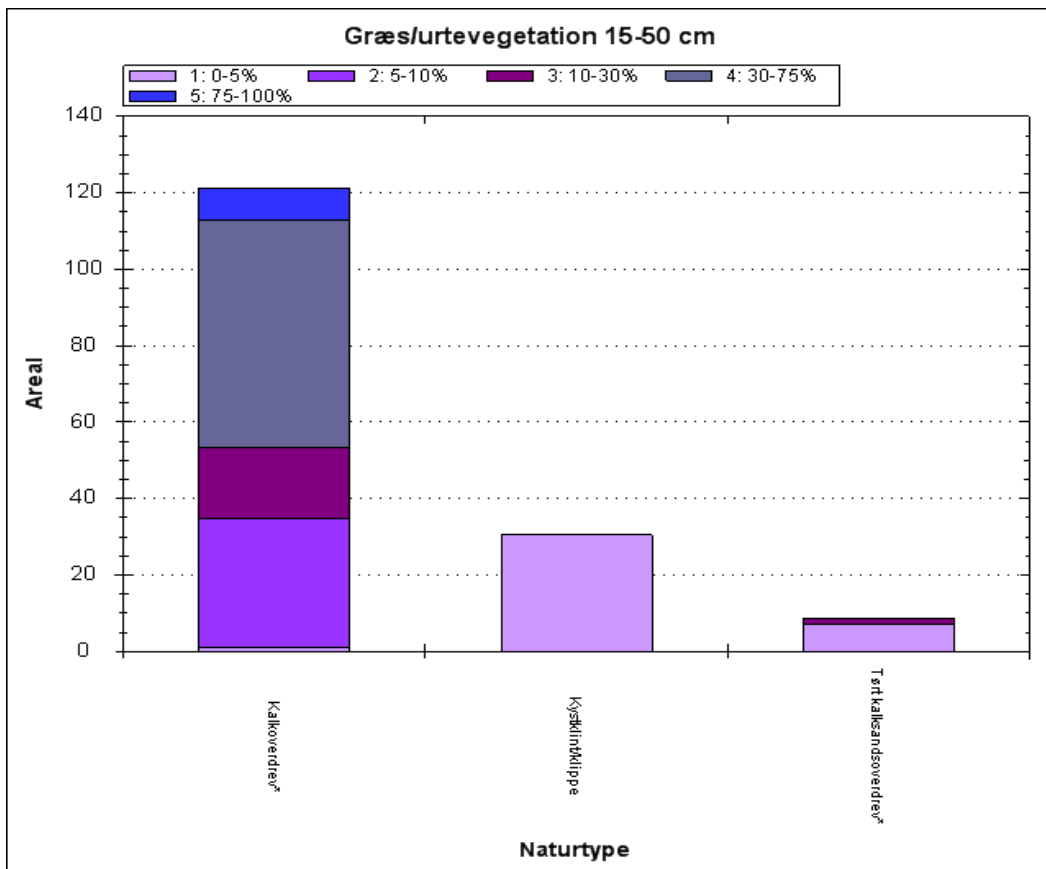
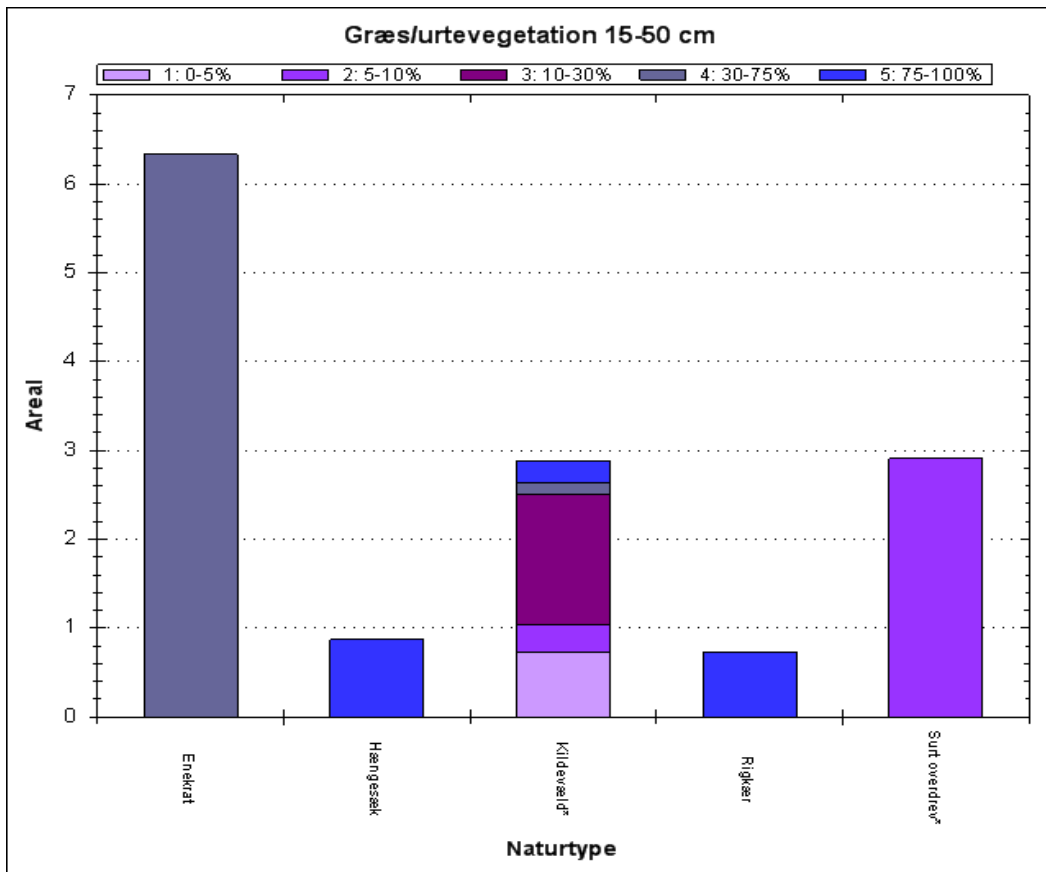
Det drejer sig om truslerne tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi, direkte påvirkning fra landbrugsdrift, forekomst af invasive arter, erhvervsmæssigt fiskeri i marine naturtyper og forstyrrelse af fugle og havpattedyr samt prædation.

Tilgroning af lyskrævende naturtyper med høje urter eller vedplanter

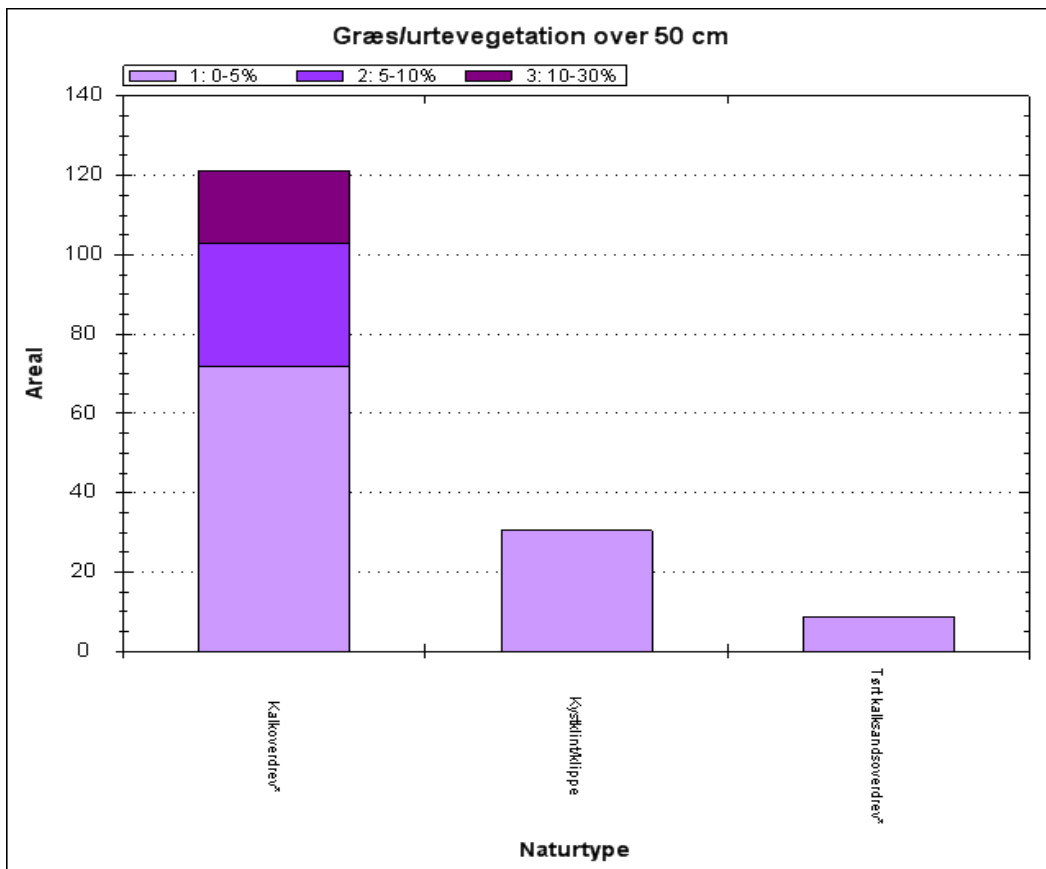
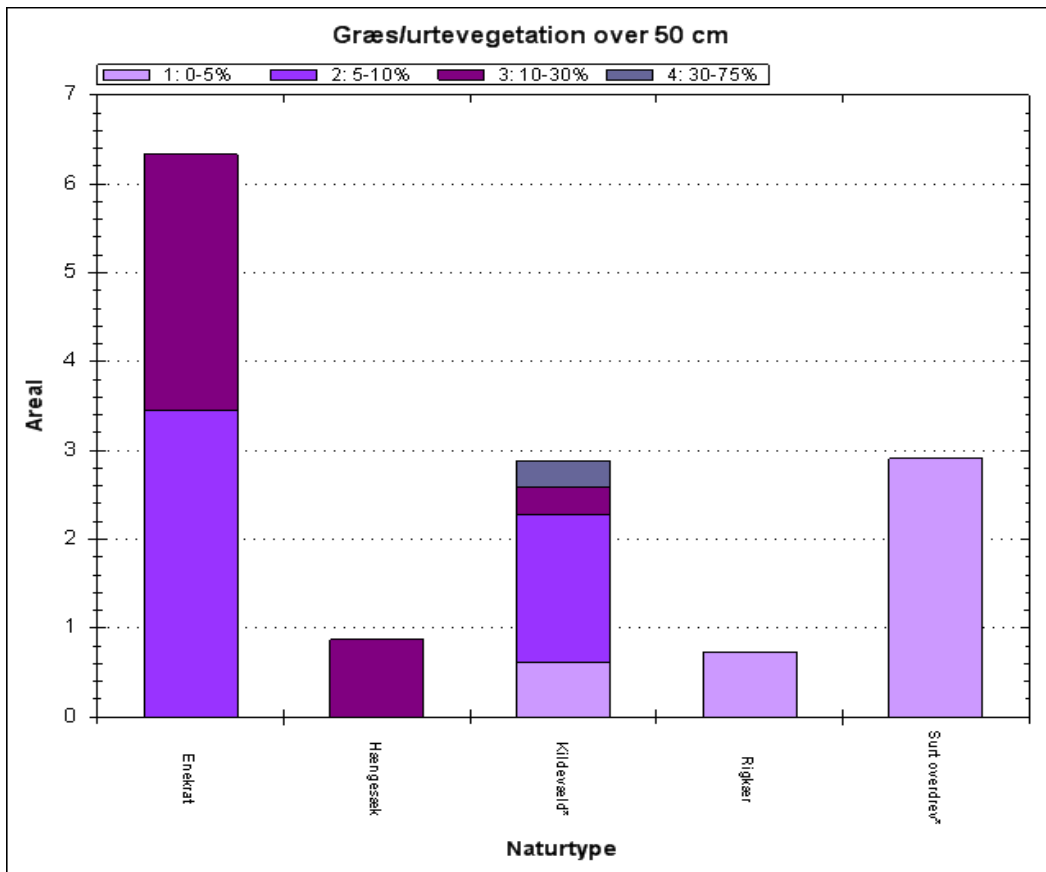
De fleste lysåbne naturtyper er afhængige af græsning eller høslæt – oftest som et led i ekstensiv landbrugsdrift. Ved ophør af græsning eller høslæt vil naturarealet gro til i høje urter og vedplanter, og de lyskrævende, lavtvoksende arter, der er karakteristiske for naturtyperne bliver udkonkurreret.

Ved naturtypekortlægningen er dækningsgraden af forskellige struktur-elementer vurderet, bl.a. dækningsgraden af middelhøje græs-/urtevegetation (15 – 50 cm), dækningsgraden af høj græs-/urtevegetation (over 50 cm) og kronedækket af træer og buske. Dækningsgraden er vurderet på en skala fra 1-5. Resultaterne er vist – fordelt på naturtyper – i de efterfølgende figurer.

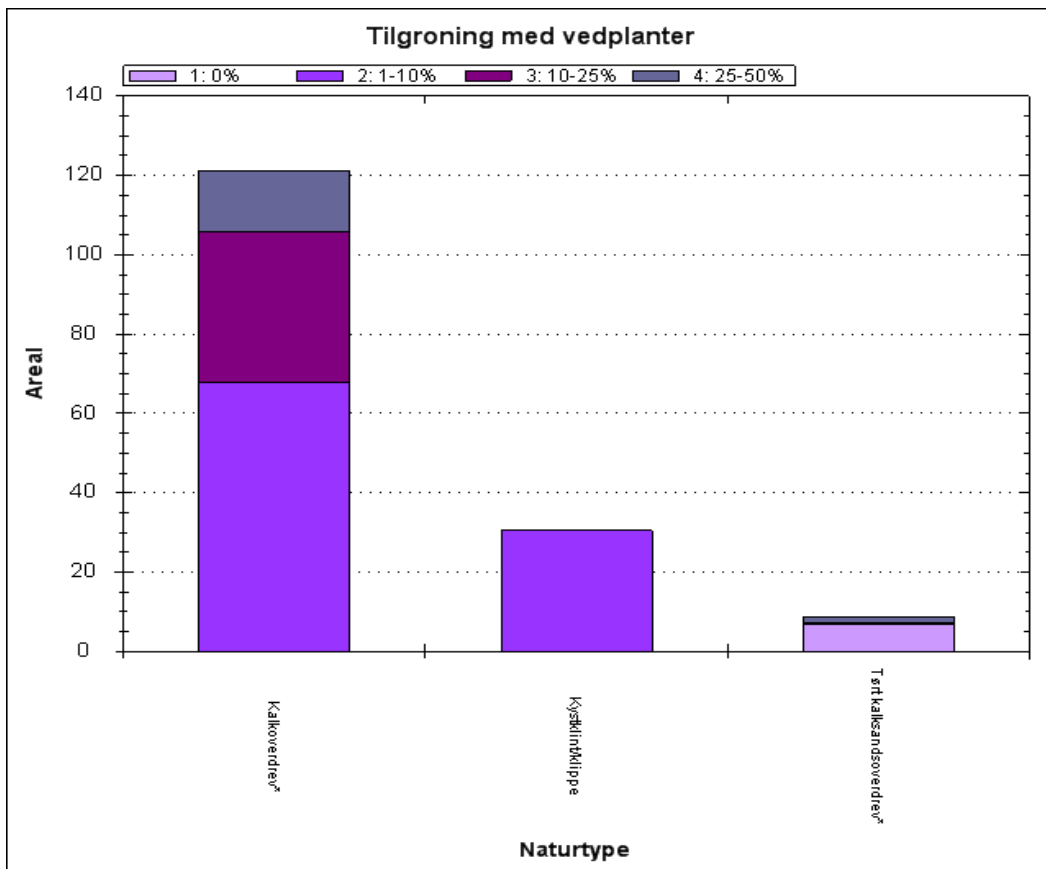
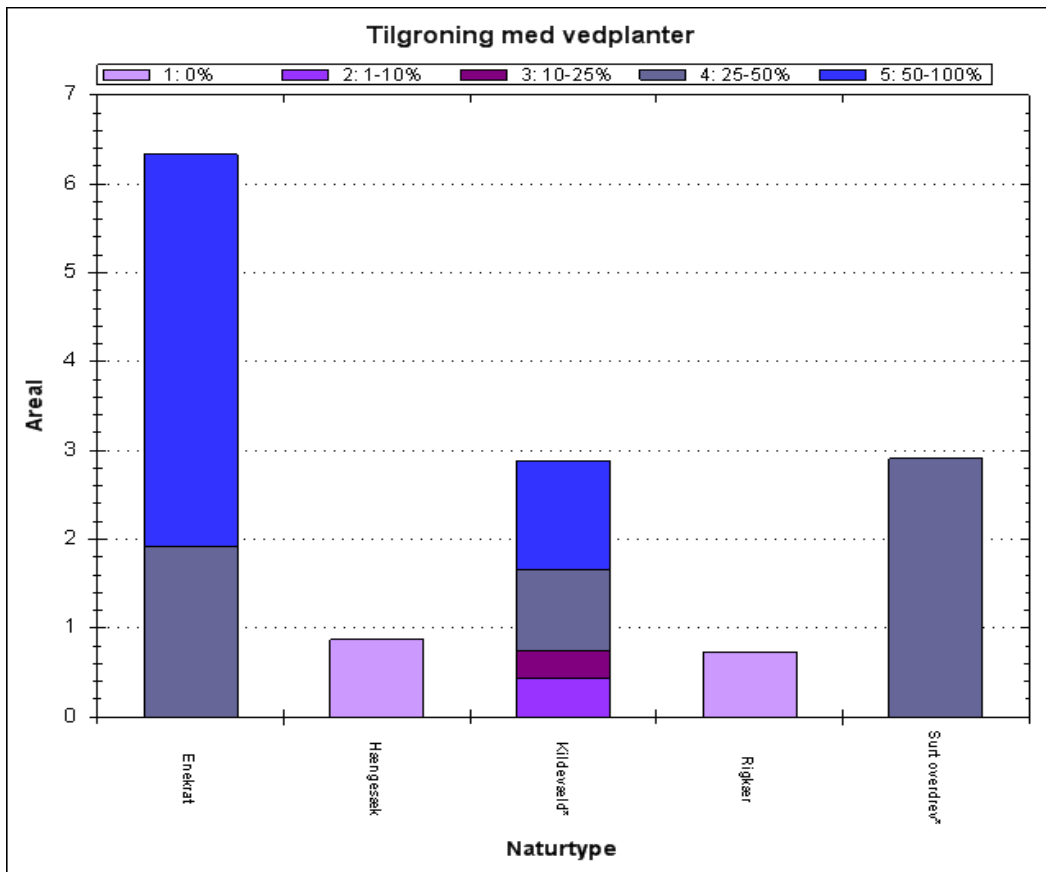
Omfanget og betydningen af tilgroningstruslen er vurderet ved at sammenholde de indsamlede oplysninger om tilgroning med middelhøje urter, høje urter samt med træer og buske.

Andel af de kortlagte, lyskrævende naturtyper med tilgroning af 15-50 cm høje urter.

Andel af de kortlagte, lyskrævende naturtyper med tilgroning af urter over 50 cm.

Andel af de kortlagte, lyskrævende naturtyper med tilgroning af buske og træer.

De fleste af de lysåbne arealer i Klinteskovsområdet er i græsningsdrift, og der synes ikke at være store tilgroningsproblemer. Noget større areal med *kalkoverdrev* er dog vurderet i moderat tilstand i 2. kortlægning sammenlignet med 1. kortlægning 2004 - 2006 (25,7 ha mod tidligere 8,3 ha), hvilket primært skyldes tilgroning. Nogle af de nykortlagte forekomster syd for Klinteskoven er ugræssede og har derfor store arealandele af "høje urter", mens nogle af de græssede forekomster har en vedplantedækning på mere end 25 %. Begge dele trækker ned i tilstandsvurderingen. Dette gælder både for kalkoverdrev og enekrat, som findes på de store, gamle overdrev. *Enekrat* har naturligt en høj vedplantedækning, og forekomsterne af denne naturtype vurderes derfor i bedre tilstand ved høj vedplantetilgroning end kalkoverdrevene.

At afgræsningen på de store overdrev er ekstensiv fremgår af de relativt høje arealandele med "middelhøje urter". Dette er ønskeligt af hensyn til diversiteten af urter og insekter, men kan ikke i sig selv holde vedplantedækningen på et acceptabelt niveau, hvorfor der må suppleres med periodisk rydning. Strukturtilstanden af de enkelte forekomster vil derfor naturligt vise udsving svarende til plejepraksis.

Forekomsten af *surt overdrev* er i god tilstand med en kombination af relativt høj vedplantedækning og højt græsningstryk. Vedplantedækningen af den konkrete forekomst er speciel derved, at den skyldes tætte buskads af tornblad og gyvel. *Tørt kalksandsoverdrev* findes i mindre forekomster især på tidligere dyrkningsjord med en ringe grad af vedplantetilgroning.

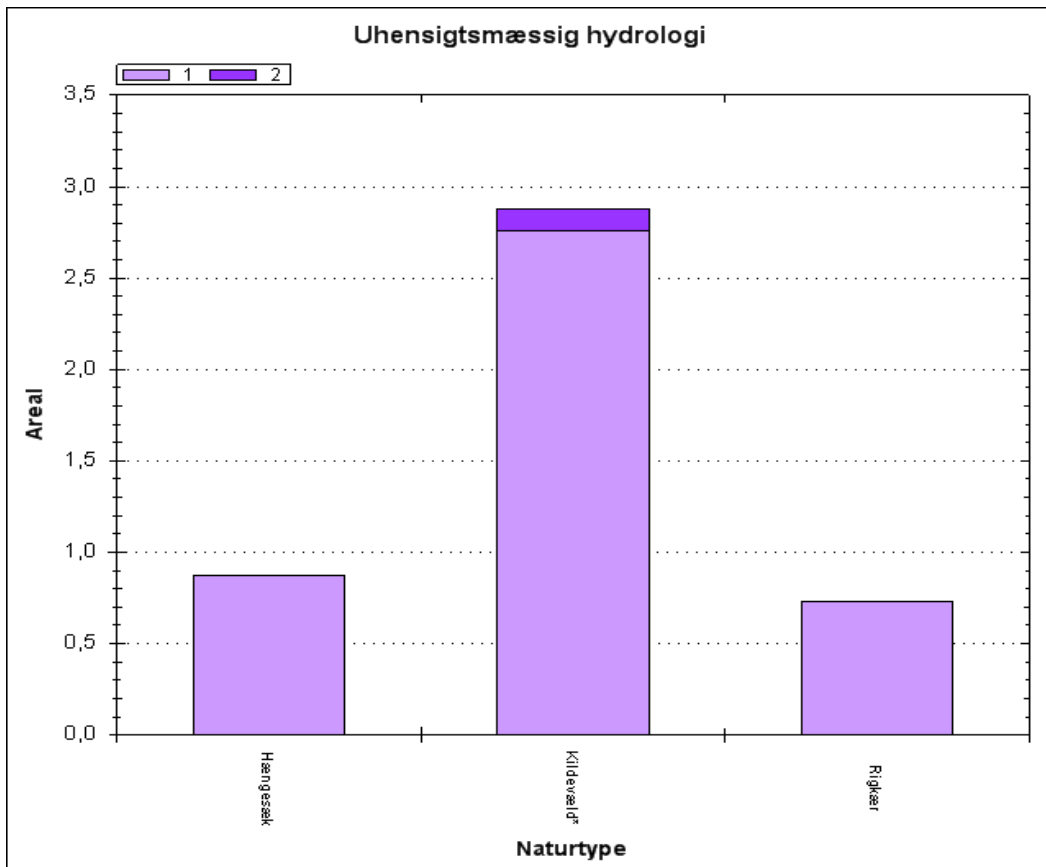
Tilgroningsgraden på forekomsterne med kildevæld er meget forskellig. De tre relativt stabile forekomster ved Maglevandsfaldet, Jydelejet og Liselund har alle en høj grad af vedplantetilgroning, hvilket også gælder de ny kortlagte forekomster oven for klinten. Flere af de øvrige kildevæld springer i skredområder, hvor de ligger frit eksponerede.

Vedplantetilgroningen for de tre resterende naturtyper, kystklint/klippe, hængesæk og rigkær ligger på beskedne 1 - 10 %. Afgræsningen af rigkæret er relativt ekstensiv med en høj arealandel af "middelhøje urter". De øvrige naturtyper er uden drift.

Uhensigtsmæssig hydrologi i vådbunds naturtyper

Inddigning og kunstig afvanding med grøfter, dræn eller pumper forandrer naturen og kan føre til ændring i vegetationen, således at den naturlige, naturtype-karakteristiske vådbundsvegetation erstattes af en vegetation, der i højere grad præges af mere almindelige, konkurrence-stærke tørbundsarter.

Ved naturtypekortlægningen er det på lavbundsarealer vurderet, hvor stor effekt afvanding har på vegetationens sammensætning af arter. Effekten er angivet på en skala fra 1-5. Resultaterne er vist i figuren nedenfor – fordelt på naturtyper.

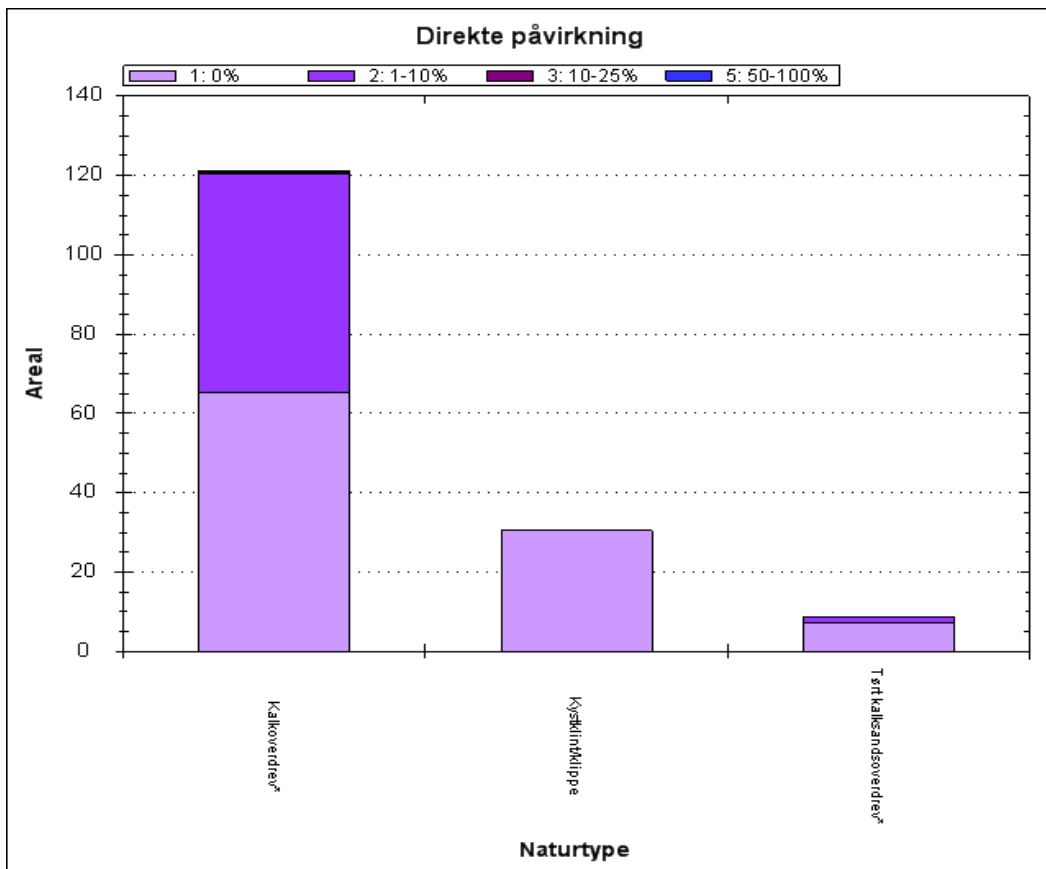
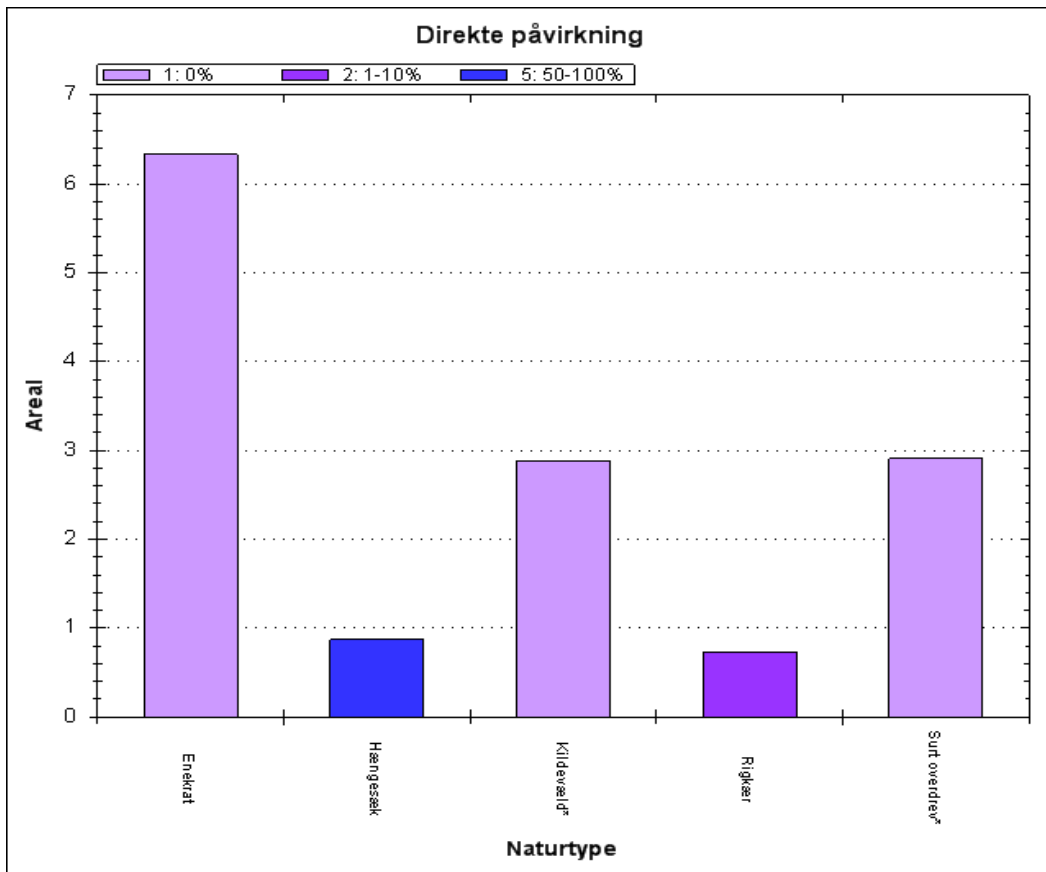
Andel af de kortlagte lavbunds naturtyper med udtørring/grøftning eller anden afvanding 1. Ingen afvanding 2. Nogen afvanding 3. Tydelige tegn på afvanding 4. Afvanding udbredt 5. Fuldstændig afvandet.

Der er gode hydrologiske forhold i de tre våde naturtyper rigkær, kildevæld og hængesæk.

Direkte påvirkning fra landbrugsdrift på tilstødende arealer

Intensiv landbrugsdrift på arealer, der grænser lige op til naturarealer, kan indebære en negativ påvirkning af naturindholdet i randområdet som følge af afdrift/udskylning af overskud af gødning eller sprøjtemidler. Forøget næringsindhold kan medføre, at naturtypens karakteristiske arter udkonkurreres af højt voksende arter, der favoriseres af det forøgede næringsindhold. Direkte tilførsel på naturarealet har samme effekt.

Ved naturtypekortlægningen er det samlede omfang af gødsning, tilskuds fodring og afdrift fra sprøjtning på arealet vurderet. Arealandelen er angivet på en skala fra 1-5. Resultaterne er vist i figuren – fordelt på naturtyper.

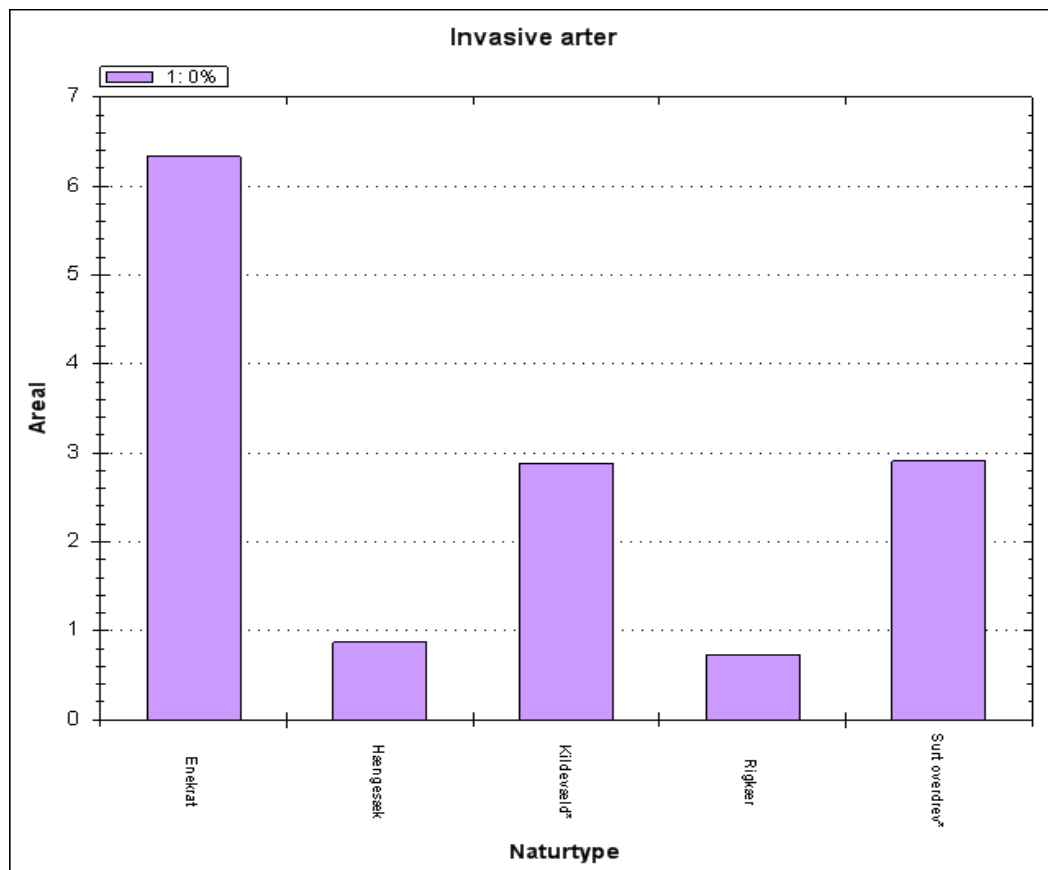
Andel af de kortlagte naturtyper med direkte påvirkning fra landbrugsdrift på tilstødende arealer.

Der er fundet en mindre grad af direkte påvirkning fra landbrugsarealer (1 - 10 %) på betydelige dele af forekomsterne med kalkoverdrev, en lille del af forekomsterne med tørt kalksandsoverdrev og på rigkærsforekomsten. Den konstaterede påvirkning skyldes hovedsagelig tidligere eller nuværende randpåvirkning fra arealer i dyrkning, som kommer til udtryk ved bæltet af næringsbegunstigede urter som vild kørvel, agertidsel og stor nælde. Men for kalkoverdrevene er der også tale om, at der i store græsningsfolde som Mandemarke Bakker, hvor der er mange dyr, vil være områder, hvor dyrene opholder sig meget og som derfor præges af slitage og gødning. Dette forhold kommer også til udtryk ved vurderingen af områdets enlige hængesæk, der ligger i Jydelejet. Forekomsten er præget af kreaturslitage og nogen næringspåvirkning, da den er det foretrukne drikkevandhul for den store plejebesætning i Jydelejet, men det er usikkert om tilstanden reelt er ændret siden den første kortlægning 2004 - 2006, eller der er tale om en ændret vurdering af belastningens omfang.

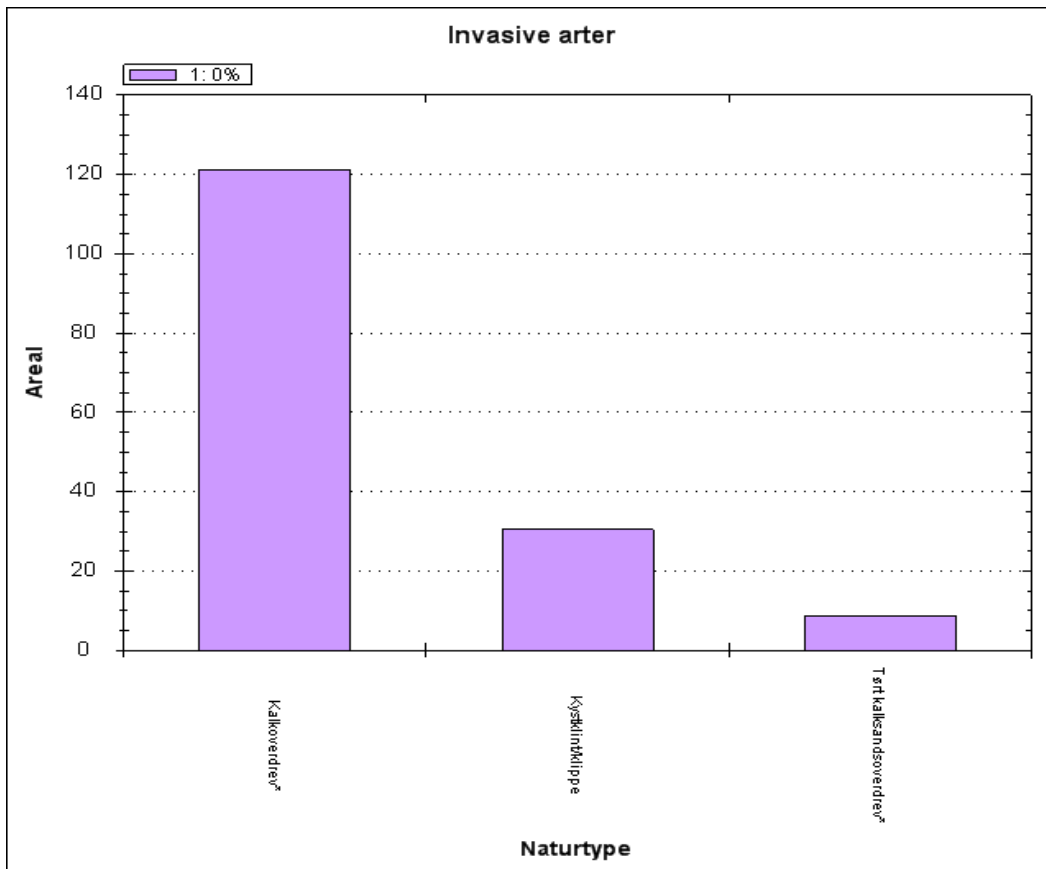
Forekomst af invasive arter

Invasive plantearter er ikke-hjemmehørende arter, der fortrænger naturlig vegetation. Forekomst af invasive arter er en trussel, fordi arterne breder sig ekspansivt og udkonkurrerer de arter, der er karakteristiske for naturtyperne. Invasive arter er særlig et problem i kyst- og klitnaturtyperne samt på hederne.

Ved naturtypekortlægningen er det vurderet, på hvor stor en andel af det samlede areal, der forekommer en eller flere af de invasive arter, der er opført i Appendiks 2 til den tekniske anvisning for kortlægningen. Resultaterne er vist - fordelt på naturtyper – i figuren nedenfor.

Andel af de kortlagte naturtyper med forekomst af invasive arter.

Andel af de kortlagte naturtyper med forekomst af invasive arter.

Der er ikke registreret invasive arter ved anden kortlægning i nogen af forekomsterne! I forbindelse med LIFE overdrev projektet 2004 - 2008 er der fjernet spredte nåletræer på de store overdrev, men det spiller også ind, at rødgran, der fx findes spredt selvsået på selve klinten, ved en revision er taget af listen over invasive arter - og ikke længere betragtes som sådan.

Fiskeri i marine områder. Erhvervsmæssigt fiskeri med større fartøjer

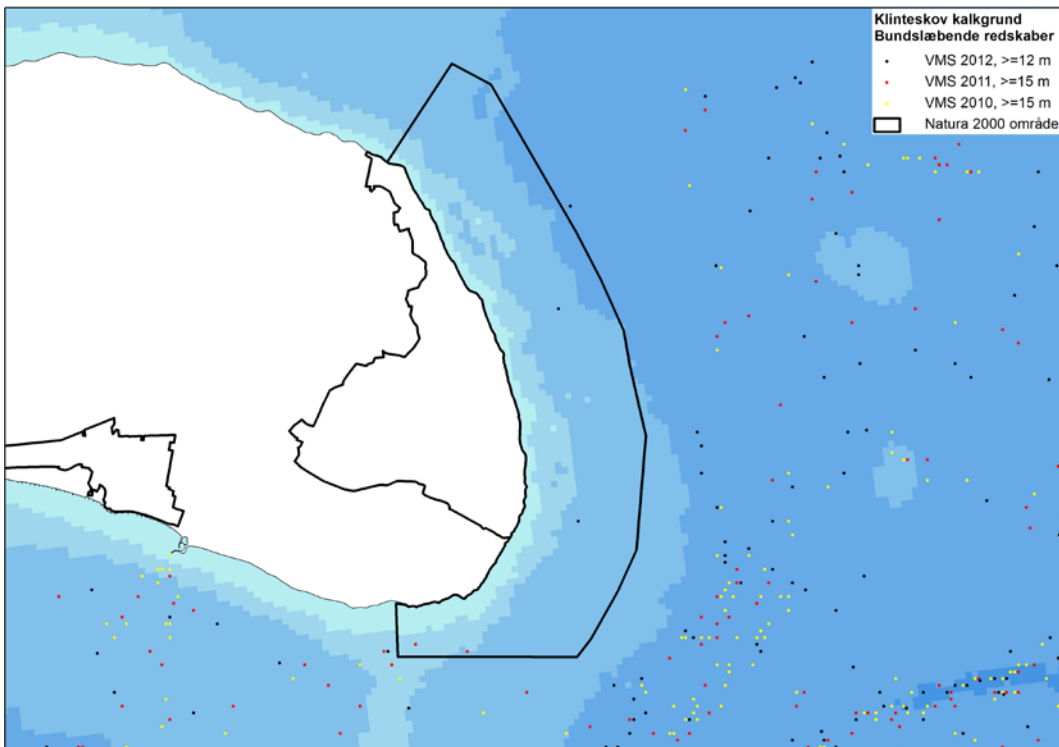
Fiskeri med bundsløbende redskaber kan påvirke undervandsvegetation og dyreliv negativt - især på hårde substrater som stenrev og boblerev. Ligeledes kan garnfiskeri udgøre en trussel mod fugle og havpattedyr grundet bifangst. På baggrund af indsatsplanen fra Natura 2000-planen forbereder Fødevareministeriet nødvendig regulering af fiskeriet i habitatområder med stenrev og boblerev på udpegningsgrundlaget.

Danske fiskefartøjer over 12 meter monitoreres via det såkaldte Vessel monitoring system (VMS), som er et satellitbaseret overvågningssystem, hvor skibenes placering, sejlretning og sejlhastighed registreres en gang i timen.

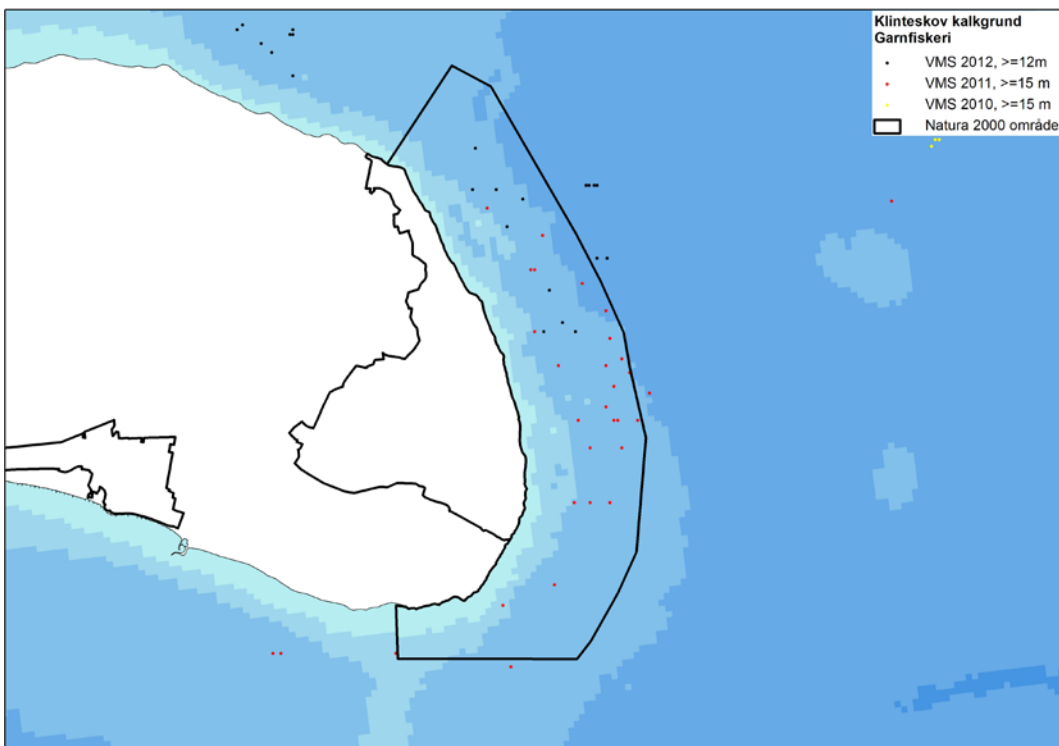
Frem til 2012 var krav om VMS kun gældende for både over 15 m. Nedenstående kort illustrerer registrerede VMS-positioner for fartøjer, som fisker med henholdsvis bundsløbende redskaber og garnredskaber fra 2010 til 2012 i området. Hver prik på kortene angiver tilstedeværelsen af et VMS udstyret fiskefartøj, som sejler med en hastighed mellem 2 og 4 knob.

Udover de fiskerier, der angives af kortene, lander danske fiskere en stor andel af deres fangster med pelagisk trawl og not. Disse typer fiskerier vurderes dog ikke at have samme påvirkning af naturtypen og arterne. Ved en opgørelse i 2010 estimerede DTU Aqua, at omkring 87 % af

fiskefartøjer, der fisker med bundsløbende redskaber, har VMS ombord, mens kun omkring 33 % af både med garnfiskeri er VMS overvågede. Denne sammensætning vil være lidt anderledes i dag, hvor både ned til 12m også overvåges. VMS data viser ikke områdets fiskeritryk fra udenlandske fiskere.

VMS positioner fra fartøjer over 12 meter, som udøver fiskeri med bundsløbende redskaber. Hver prik er udtryk for tilstedeværelsen af et VMS udstyret fiskefartøj, som sejler med en hastighed mellem 2 og 4 knob. Kortet er udarbejdet af DTU-Aqua.

VMS positioner fra fartøjer over 12 meter, som udøver fiskeri med garnredskaber. Hver prik er udtryk for tilstedeværelsen af et VMS udstyret fiskefartøj, som sejler med en hastighed mellem 2 og 4 knob. Kortet er udarbejdet af DTU-Aqua.

Der foregår udelukkende fiskeri af danske fiskefartøjer i området, da området er beliggende kystnært. Fødevareministeriet har således national kompetence til at indføre en fiskeriregulering, hvor der er behov.

Området er endnu ikke kortlagt med hensyn til udbredelsen af habitatnaturtyper. Når der foreligger en kortlægning af områdets udpegningsgrundlag, og den præcise placering og udbredelse af revene i området er kendt, vil Fødevareministeriet vurdere, om der er behov for at indføre regulering af fiskeriaktiviteterne i området, med henblik på tilstrækkelig beskyttelse af områdets udpegningsgrundlag.

Fiskeriaktiviteterne i området begrænser sig til erhvervsfiskeri med mindre fartøjer, som hovedsageligt udøver garnfiskeri. Garnfisker vurderes ikke at være en trussel mod naturtyperne i området.

Gældende lovgivning på fiskeriområdet tillader ikke bundgående trawlfiskeri i området, jf. bekendtgørelse nr. 18 af 14/01/1993.

Forstyrrelser af fugle og havpattedyr

DCE har vurderet betydningen af forstyrrelse for Natura 2000-områdernes udpegede arter, samt vurderet om eksisterende beskyttelsesbestemmelser er tilstrækkelige - Vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne.

Det vurderes i DCE-rapporten:

Ynglefuglene hvepsevåge og vandrefalk skifter redested fra år til år, hvorfor trusselsbilledet varierer. Indsamling af vandrefalkens æg eller unger er forekommet og er stadig en potentiel trussel.

Bredøret flagermus forstyrres i det omfang dens levesteder i huse, hule træer mv. påvirkes negativt.

Til vurderingen fra DCE kan lægges, at Naturstyrelsen i sin forvaltning af området prøver at beskytte de lokaliteter, som vandrefalkeparrene hvert år vælger som redested, i det omfang, det er nødvendigt. Endvidere at der laves færdselsaftaler med brugere, fx kite-surfere, der bruger området rekreativt på en måde, der kan indebære forstyrrelse. Alt i alt tyder vandrefalkens succes som ynglefugl i området på, at arten har tilpasset sig menneskelig færdsel og at det praktiserede beskyttelsesniveau virker tilfredsstillende.

2.6.2 Trusler, der ikke er omfattet af denne basisanalyse

Næringsberigelse (eutrofiering)

Et forøget plantenæringsindhold af primært kvælstofforbindelser i naturtyperne medfører generelt, at der sker ændringer i konkurrenceforholdene mod mere kvælstofelskende arter. Effekter på en række artsgrupper er nogenlunde ens på tværs af økosystemer med en generel nedgang i de kvælstoffølsomme arter, som oftest er karakteristiske for naturtyper i god naturtilstand. Problemstillingen er nærmere beskrevet i kap. 25.11 i Natur og Landbruskommissionens statusrapport fra 2012.

Den uhensigtsmæssige næringsberigelse kan stamme fra flere kilder:

- *Deposition af luftbårne kvælstofforbindelser* herunder ammoniak er ofte den væsentligste påvirkning af mange naturligt næringsfattige naturtyper. Naturtyperne har forskellig sårbarhed over for kvælstofdepositionen. Der er generelt sket et fald i den luftbårne kvælstofbelastning af naturarealerne inden for de seneste år. Faldet skyldes en nedgang i udledningen fra både danske kilder og udenlandske kilder. Denne reduktion forventes at fortsætte som følge af national og udenlandsk regulering. På trods af reduktionen er talegrænserne fortsat overskredet på en væsentlig andel af naturarealerne, og det giver forringede muligheder for på sigt at opnå eller fastholde en gunstig naturtilstand. Emissionen fra landbrug reguleres gennem husdyrgodkendelsesloven. Med den seneste regulering af loven i 2010 indførtes skærpede krav til godkendelse af husdyrbrug, så der reguleres på den maksimalt tilladte ammoniakdeposition fra lokale husdyrbrug til sårbare naturområder. Denne regulering bidrager til at mindske væsentlige miljøpåvirkninger med ammoniak som følge af lokale påvirkninger af naturområder fra husdyrbrug.
- *Overfladisk tilførsel eller tilførsel med drænvand fra tilgrænsende, gødskede dyrkningsarealer.* Påvirkningen afhænger af topografien og dyrkningspraksis på naboarealer. Randzonenlovens indførelse af 10 m randzoner langs visse vandløb vil begrænse den negative effekt for søer, vandhuller og vandløb
- *Fastholdt pulje af næring fra tidligere gødskning.* Denne pulje kan gradvis nedsættes ved i en årrække at vælge en driftsform, der aktivt fjerner næringsstoffer fra naturarealet.
- *Tilførsel med udstrømmende, næringsberiget grundvand.* Belastningen af grundvandet med nedsivende næringsstoffer reguleres af gødskningsloven. Der er igangsat et projekt i regi af det nationale overvågningsprogram, der generelt skal belyse sammenhængen mellem grundvandskvalitet og naturtilstand i grundvandsafhængige naturtyper.

Vandindvinding

Kilder, rigkær og andre grundvandsafhængige, terrestriske naturtyper er helt afhængige af en høj grundvandsstand samt mængden og kvaliteten af det udstrømmende grundvand. Indvinding af grundvand til fx drikkevand og vandingsformål kan reducere grundvandstrykket, som igen kan reducere mængden af udsivende grundvand til naturtyperne og en generel sænkning af vandstanden. En sådan udtørring betyder ændring i vegetationen fra en våd mose med udbredt forekomst af mosser til en mere engagtig vegetation. Udtørringen kan ligeledes resultere i en eutrofiering. Tilknyttede dyre- og plantearter vil ligeledes blive negativt påvirkede.

Miljøfarlige stoffer

Tilstedeværelse af udvalgte miljøfarlige stoffer i vandmiljøet overvåges i det nationale overvågningsprogram. Den konkrete betydning for arter og naturtyper er ikke systematisk opgjort. Tilstedeværelsen af stofferne reguleres af miljøbeskyttelsesloven og gennem vandplanlægningen.

Prædation

Prædation fra særlig ræv og mink kan lokalt indebære en meget væsentlig negativ påvirkning af små ynglefugle-bestande. Prædation fra fisk kan i småsøer have væsentlig negativ indflydelse på paddebestande. Overvågning af prædationen på ynglefuglearter indgår endnu ikke i NOVANA-programmet, hvorfor en konkret vurdering af betydningen heraf ikke indgår i denne basisanalyse. Tilstedeværelse af fisk i småsøer indgår i tilstandsvurderingen af levesteder for padder.

Naturstyrelsen udsendte i foråret 2012 en ny minkforvaltningsplan, som særligt tager hensyn til ynglefugle i Natura 2000-områderne, ligesom prædation i et vist omfang reguleres i 1. planperiode.

2.7 Igangværende indsats

Den 1. generation af Natura 2000-planer blev udstedt i december 2011, og de opfølgende handleplaner endelig vedtaget med udgangen af 2012. Statslige lodsejere har enten udarbejdet særlige drifts- og plejeplaner eller har andre forvaltningsplaner, som opfylder Natura 2000-planernes krav til indsats. Alle statslige lodsejere vurderer, at den samlede, planlagte indsats er gennemført med udgangen af planperioden i 2015.

Det forudsættes, at de aktiviteter, der er beskrevet i kommunale og statslige handleplaner, ligeledes gennemføres i første planperiode.

Indsatsen efter den gældende plan er ikke afspejlet i de data, der ligger til grund for basisanalysen, fordi flere af indsatserne ikke var igangsat ved dataindsamlingen, og fordi naturens økologiske træghed medfører, at resultatet i naturtilstanden i de fleste tilfælde først kan erkendes efter en årrække.

De første Natura 2000-planer fastlagde rammerne for en række grundlæggende handleplan-tiltag, som f.eks. rydninger, forbedrede hydrologiske forhold og iværksættelse af plejetiltag. Life-projekter, projekter og indsatser med tilskud fra landdistriktsordningerne (LDP) samt kommunale/statslige projekter bidrager til at gennemføre Natura 2000-plan 2010-15.

I dette Natura 2000-område er følgende tiltag iværksat:

Areal med plejerelaterede miljøtilsagn	
Natura 2000-område nr. 171	
Tilsagnstype	Samlet areal (ha)
1. Græsning/slæt	101
2. Forberedelse til græsning	0
3. Rydning	0
4. Samlet areal med plejetiltag	101
Hydrologiprojekter, forundersøgelse	0
Hydrologiprojekter, realisering	0

Arealer med tilsagn til naturpleje-indsats under LDP-ordningerne inden for Natura 2000-området

I tabellen oven for dækker samlet pleje over nettoarealet med ansøgt støtte til naturpleje-indsats. Specielt i forbindelse med igangsætning af naturpleje kan der til det samme areal være ansøgt om flere typer af indsats – f.eks. både rydning og forberedelse til græsning med hegnssætning.

Naturerhvervsstyrelsen forbereder begrænsninger af fiskeriet i de marine Natura 2000-områder, som indeholder naturtyperne rev og boblerev, ligesom Naturstyrelsen er ved at udarbejde en strategi for justering af reservater og reservatbestemmelser. Begge dele forudsættes gennemført i 1. planperiode.

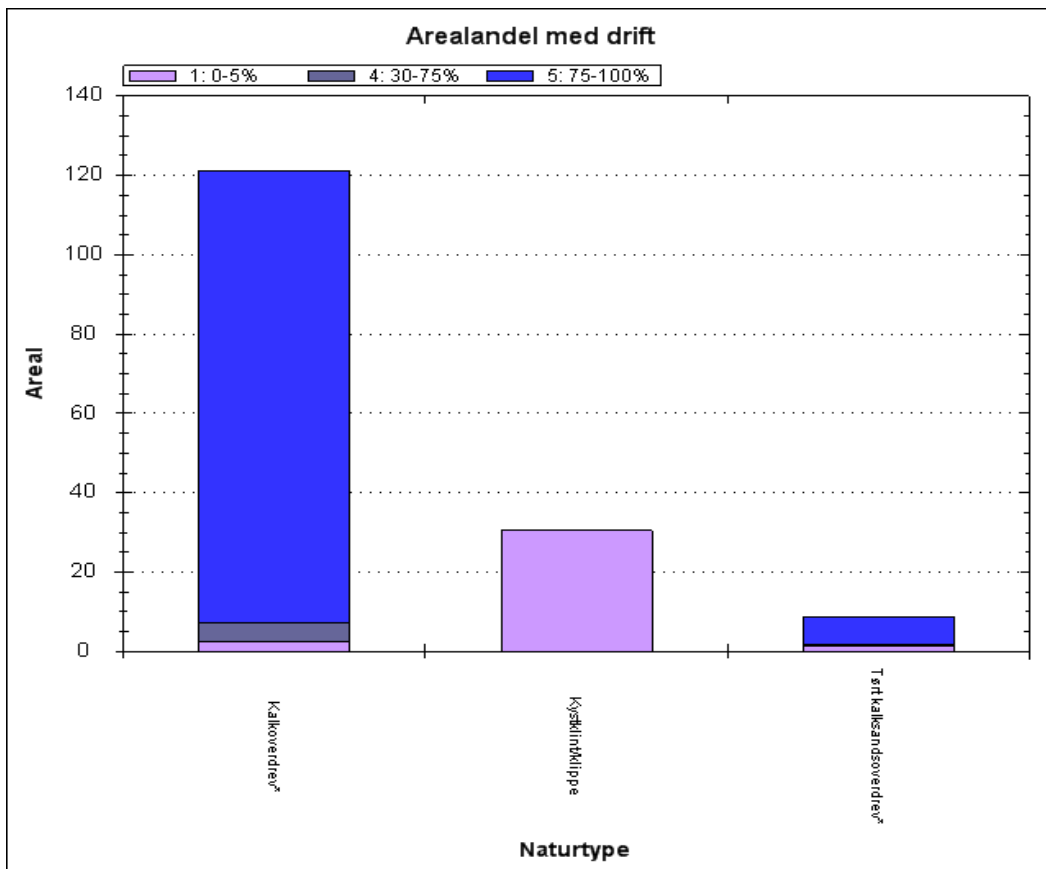
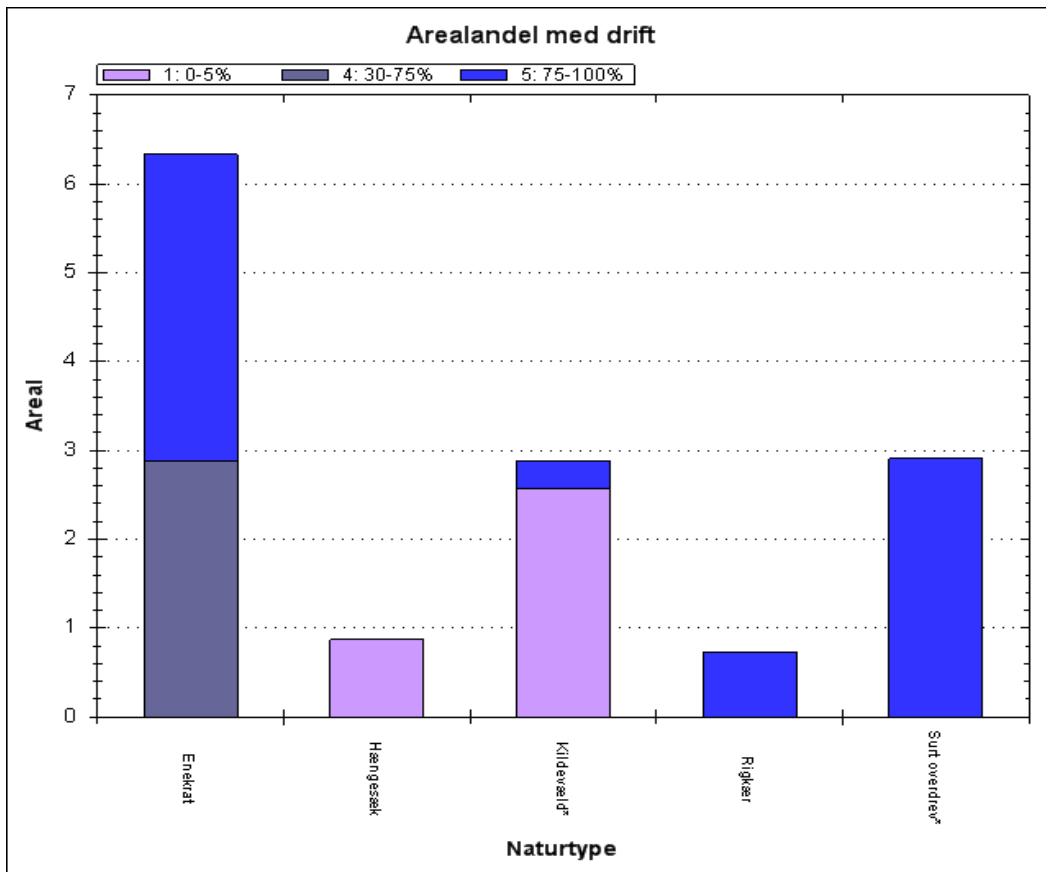
Indsatsen efter den gældende plan er ikke afspejlet i de data, der ligger til grund for basisanalysen, fordi flere af dem ikke var igangsat ved indsamlingen af data, og fordi naturens økologiske træghed betyder, at resultatet i naturtilstanden i de fleste tilfælde først kan erkendes efter en årrække.

Ved indsamlingen af data fra de driftsafhængige, lysåbne naturtyper blev det registreret, om arealet på kortlægningstidspunktet var i hensigtsmæssig drift til sikring af lysåbne forhold. Resultaterne er vist i nedenstående diagram.

Ved indsamlingen af data fra de driftsafhængige, lysåbne naturtyper blev der registreret, om arealet på kortlægningstidspunktet var i drift med henblik på sikring af lysåbne forhold. Resultaterne er vist i figurerne nedenfor.

Det ses af søjlediagrammerne herunder, at arealerne med de driftsafhængige lysåbne naturtyper i dette Natura 2000-område, overdrevstyper og rigkær, stort set alle er i drift. I næsten alle tilfælde drejer det sig om afgræsning med kreaturer. I Jydelejet bliver nogle arealer, der blev delvis ryddet i forbindelse med LIFE overdrev projektet 2004 – 2008, afgræsset med henholdsvis geder og får.

Med henblik på imødegåelse af prædation som en trussel mod nogle af fuglearterne på udpegningsgrundlaget er en kunstig rævegrav etableret i 2014 samtidig med indgåelse af aftale om gravjagt med den lokale jagtforening.

Andel af græsnings- eller høslætsdrift fordelt på naturtyper.

3. Litteratur

Anvendte EU-direktiver, love og bekendtgørelser:

Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter med senere ændringer (**habitatdirektivet**). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1992:206:0007:0050:DA:PDF>

Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/147/EF af 30. november 2009 om beskyttelse af vilde fugle med senere ændring (**fuglebeskyttelsesdirektivet**). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:020:0007:0025:DA:PDF>

Bekendtgørelse nr. 932 af 24. september 2009 af lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (**miljømålsloven**), som senest ændret ved lov nr. 514 af 27. maj 2013. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=127102>

Bekendtgørelse nr. 144 af 20. januar 2011 om klassificering og fastsættelse af mål for naturtilstanden i internationale naturbeskyttelsesområder (**målbekendtgørelsen**). <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=135852>

Bekendtgørelse nr. 408 af 01. maj 2007 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter (**habitatbekendtgørelsen**). <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=13043>

Anvendt faglitteratur:

Danske naturtyper i det europæiske Natura 2000 netværk. Skov- og Naturstyrelsen 2000. <http://www.cites.dk/udgivelser/2001/87-7279-400-3/helepubl.pdf>

Tilstandsvurdering af levesteder for ynglefugle. 16 Natura2000 udpegningsarter. Videnskabelig rapport fra DCE-Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 114. <http://dce2.au.dk/pub/SR114.pdf>

Fugle 2004-2011. NOVANA. Pihl, S., Clausen, P., Petersen, I.K., Nielsen, R.D., Laursen, K., Bregnballe, T., Holm, T.E. & Søgaard, S. 2013. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 188 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 49. <http://www2.dmu.dk/Pub/SR49.pdf>

Overvågning af arter 2004-2011. NOVANA. Søgaard, B., Wind, P., Elmeros, M., Bladt, J., Mikkelsen, P., Wiberg-Larsen, P., Johansson, L.S., Jørgensen, A.G., Sveegaard, S. & Teilmann, J. 2013. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 240 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 50. <http://www2.dmu.dk/pub/sr50.pdf>

Vurdering af forstyrrelsestrusler i NATURA 2000-områderne. Therkildsen, O.R., Andersen, S.M., Clausen, P., Bregnballe, T., Laursen, K. & Teilmann, J. 2013. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 174 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 52. <http://www2.dmu.dk/Pub/SR52.pdf>

Naturtilstand i habitatområderne. Habitatdirektivets lysåbne naturtyper. Fredshavn, J.R. & Ejrnæs, R. 2009. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 76 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 735. <http://www2.dmu.dk/Pub/FR735.pdf>

Relevante tekniske anvisninger:

Kortlægning af terrestriske naturtyper. Fredshavn, J., Ejrnæs, R. & Nygaard, B. 2011. Teknisk anvisning nr. N03. version 1.04. Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestriske Naturdata, AU-DMU.
http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_bio/TeknAnvisn/TA-N03-104.pdf

Kortlægning af levesteder for vandhulsarter. Søgaard, B. Teknisk anvisning til kortlægning af levesteder for vandhulsarter (padder, guldsmede og vandkalve) nr. TA-OP 5, version 1.2, Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestriske Naturdata, AU-DMU, 2010.
http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_bio/TeknAnvisn/TA-OP_vandhulsarter_v_1_2_DMU_27_5_01.pdf

DEVANO naturtype småsøer. Teknisk anvisning til kortlægning af Natura 2000 søtyper. 2007. Fagdatacenter for Ferskvand, DMU, 2007.
<http://bios.au.dk/fileadmin/Attachments/TADEVANOnaturtypefinal.doc>

Naturtypebestemmelse samt vegetationsundersøgelse, felt-målinger og udtagning af vandprøve til brug ved tilstandsvurdering af søer og vandhuller <5 ha. Johansson, L.S. Teknisk anvisning nr. S10. Fagdatacenter for Ferskvand, Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 27 s, 2011.
http://bios.au.dk/fileadmin/bioscience/Fagdatacentre/Ferskvand/S10_NaturtyperV3.pdf

Overvågning af flagermus *Chiroptera sp.* Søgaard, B & Baagøe, H.J. 2012. Teknisk anvisning nr. A04. Version 1. Nationalt Center for Miljø og Energi. Aarhus Universitet.
http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/TAA04_flagermus_v2_rev_9_8_12doc.pdf

Overvågning af padder. Søgaard, B., Adrados, L.C., Fog, K., Würtz Jensen, M. og Svendsen, A. 2011. Teknisk anvisning nr. A17. Version 1. Nationalt Center for Miljø og Energi. Aarhus Universitet.
http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_bio/TeknAnvisn/TAA17_Padder_v1_6_6_2011.pdf

Overvågning af vindelsnegle: Sumpvindelsnegl *Vertigo moulinsiana*, skævt vindelsnegl *Vertigo angustior* og kildevældsvindelsnegl *Vertigo geyeri*. Søgaard, B. 2012. Teknisk anvisning nr. A25. Version 1. Nationalt Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet.
http://bios.au.dk/fileadmin/Resources/DMU/MYndighedsbetjening/FDC_bio/TeknAnvisn/TAA25_Vindelsnegle_v1.pdf

Overvågning af ynglefugle. Pihl, S. & Kahlert, J. 2004. Teknisk anvisning for overvågning af ynglefugle F1, version 2.0. Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestriske Naturdata, AU-DMU.
http://www2.dmu.dk/1_Om_DMU/2_Tvaer-funk/3_fdc_bio/ta/TA-F1.pdf

Ekstensiv overvågning af ynglefugle. Pihl, S., Holm, T.E. & Søgaard, B. 2012. Teknisk anvisning nr. A199, Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi.
http://bios.au.dk/fileadmin/bioscience/ePublikationer/TAA199_Ekstensive_fuglearter_v1.pdf

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Haraldsgade 53
DK 2100 København Ø
Tlf.: (+45) 72 54 30 00

www.nst.dk